

Tobaksvanor i Sverige

– tobakskonsumtionen i siffror med fokus på år 2017

CAN Rapport 172

Clara Henriksson (red.)

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN

Layout inlaga: Britta Grönlund, CAN

Layout omslag: Jimmie Hjärtström, CAN

URN:NBN:se:can-2018-2 (pdf)

Tobaksvanor i Sverige

– tobakskonsumtionen i siffror med fokus på år 2017

Clara Henriksson (red.)

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Rapport nr 172

Stockholm 2018

Förord

Sedan juni år 2000 intervjuas månatligen omkring 1 500 personer i Sverige om hur de anskaffar och konsumerar alkohol i de så kallade Monitormätningarna. Sedan 2003 innehåller intervjuerna också frågor om cigarettkonsumtion och från 2007 ingår även frågor om snus. Huvudsyftet med mätningarna är att få en bild av den totala alkohol- och tobakskonsumtionen i Sverige, där både registrerade och oregistrerade källor inkluderas i beräkningarna.

År 2013 övertog Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) undersökningen och har sedan dess publicerat ett antal rapporter på basis av detta material.

I denna rapport presenteras aktuella skattningar av den totala tobakskonsumtionen i Sverige fram till 2017. Vidare presenterar vi uppgifter baserade på självskattad tobakskonsumtion. Dessa uppgifter möjliggör att konsumtionsmönster i olika län och grupper i befolkningen kan beskrivas. Eftersom de självskattade uppgifterna om tobakskonsumtionen inte skiljer mellan konsumtion av registrerad och oregistrerad tobak blir denna statistik även ett viktigt komplement i skattningen av hur den totala tobakskonsumtionen har förändrats.

Nytt för årets rapport är att vi också presenterar uppgifter om användningen av e-cigarett, vilket är första gången som sådana uppgifter, hämtade från en svensk nationell undersökning i den vuxna befolkningen, publiceras. En annan nyhet i och med årets rapport är att en tabellbilaga i Excel publiceras på CAN:s hemsida. Denna bilaga innehåller fler detaljerade resultat och tidsserier jämfört med vad som tidigare har presenterats.

För finansieringen av frågorna om tobak i Monitormätningarna står Socialdepartementet. Rapporten har författats av Mats Ramstedt (som skrivit om anskaffning), Clara Henriksson (som varit redaktör och skrivit om användning av cigaretter och snus), och Martina Zetterqvist (som skrivit om användning av e-cigarett). Ulf Guttormsson och Björn Trolldal har granskat resultat samt texter och kommit med värdefulla synpunkter på innehållet.

CAN vill passa på att tacka alla som har medverkat i de aktuella undersökningarna eller som på annat sätt har bidragit till undersökningarnas genomförande under åren.

Vi hoppas att vi med de uppgifter som redovisas i denna rapport kan bidra till en vidgad bild över hur tobakskonsumtionen i Sverige utvecklats under 2000-talet.

Stockholm i maj 2018

Centraförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning

Håkan Leifman

Direktör

Innehåll

Förord.....	3
Sammanfattning	5
1. Inledning	7
2. Resultat.....	9
Anskaffning av cigaretter 2003–2017	9
Cigarettförsäljning i Sverige	9
Resandeförsel och smuggelcigaretter	10
Totalanskaffning cigaretter	14
Anskaffning av snus.....	15
Snusförsäljning i Sverige	15
Resandeförsel	17
Totalanskaffning snus	17
Självrapporterade uppgifter om användning av cigaretter, snus och e-cigaretter	20
Tobaksanvändning	21
Rökning	24
Cigarettkonsumtionens omfattning	26
Snusning.....	29
Snuskonsumtionens omfattning	30
Användning av e-cigaretter	32
3. Diskussion	33
4. Referenser.....	37
Bilaga 1. Material och metod	39

Sammanfattning

Liksom i omvärlden orsakar tobakskonsumtionen i Sverige, och då framförallt cigarettrökning, hälsoproblem hos befolkningen. Hälsoproblemen orsakade av tobakskonsumtion står i Sverige för en större del av den totala sjukdomsbördan än alkohol och narkotika tillsammans. Det är därför angeläget att följa tobakskonsumtionens utveckling i landet speciellt med avseende på rökning av cigaretter men även på bruket av snus. Sveriges tobakskonsumtion är unik ur ett internationellt perspektiv eftersom vi har en hög förbrukning av snus samtidigt som cigarettkonsumtionen är relativt låg. I denna rapport presenteras aktuella skattningar av den totala cigaretter- och snuskonsumtionen i Sverige på basis av både försäljningsuppgifter och data från Monitormätningarna. De senaste uppgifterna som redovisas är från 2017 vilket är året efter det då Sverige genomförde flera större förändringar i tobakslagstiftningen för att anpassa denna till EU:s tobaksdirektiv.

Den totala konsumtionen av cigaretter och snus

- Under 2017 skattades den totala cigarettkonsumtionen i Sverige till totalt ca 5,4 miljarder cigaretter vilket motsvarade 650 cigaretter per invånare 15 år och äldre.
- 90,3 procent av cigaretterna var inköpta och beskattade i Sverige (registrerade) medan övriga andelar var oregistrerade och bestod av resandeförsel (8,4 %) respektive smuggling (1,3 %).
- Under de senaste sex åren har den genomsnittliga cigarettkonsumtionen varit stabil medan nedgången sedan 2003 uppgår till ca 30 procent. Den mer långsiktiga nedgången berör både registrerade och oregistrerade cigaretter.
- Under 2017 konsumerades 6,1 miljoner kg snus i Sverige vilket motsvarar 0,73 kg per invånare 15 år och äldre.
- 97 procent av snuset var inköpt och beskattat i Sverige och 3 procent var inköpt i samband med utlandsresor (resandeförsel).
- Snuskonsumtionen uttryckt i antal kg är idag lägre än 2003 men har varit i stort oförändrad sedan 2008. En skattning av konsumtionen i termer av antal dosor tyder däremot på en ökning under perioden vilket förklaras av att vikten på den genomsnittliga dosan blivit lägre.

Tobaksvanor utifrån självrapporterade uppgifter

Tobak totalt

- Under 2017 hade i genomsnitt en fjärdedel (25 %) av Sveriges befolkning (17–84 år) använt tobak (rökt och/eller snusat) vid minst något tillfälle den senaste månaden. Sedan 2007 har tobaksanvändningen varit relativt stabil.
- Andelen män som använder någon form av tobak (röker och/eller snusar) är betydligt högre än bland kvinnor. Under 2017 hade 32 % av männen använt tobak under den senaste månaden mot 18 % av kvinnorna. Medan männens tobakskonsumtion varit

relativt oförändrad sedan 2007 har andelen kvinnor som använder tobak minskat från 21 till 18 %.

- Gällande tobaksanvändnings omfattning i olika åldersgrupper uppmättes 2017 den högsta andelen bland personer 17–29 år. Andelen minskar med stigande ålder.
- Det är inte så stora skillnader i andelen tobaksanvändare mellan länen i Sverige, men undantag finns. Andelen tobakskonsumenter låg på 33 % i det län där högst andel uppmättes och 22 % i de med lägst användning.

Cigaretter

- I genomsnitt hade 13 % av Sveriges befolkning (17–84 år) rökt vid minst något tillfälle den senaste månaden under 2017. Omkring 7 % hade rökt dagligen och 6 % hade rökt sporadiskt. Kvinnor och män rökte i ungefär samma utsträckning. Yngre rökte i betydligt större utsträckning än äldre. I den yngsta åldersgruppen 17–29 år är andelen sporadiska rökare påfallande hög.
- Det är endast andelen dagligrökare som sjunkit medan andelen sporadiska rökare har legat på en mer oförändrad nivå. Nedgången av dagligrökning har skett under den första delen av studieperioden dvs. fram till åren 2010–11 och har på senare år legat förhållandevis stabil.
- Då det antal cigaretter rökarna själva uppger att de röker fördelas på hela befolkningen framgår att det genomsnittliga antalet cigaretter som konsumeras i Sverige per år torde ha minskat med mer än 40 % sedan 2007. Sedan år 2003 (det år den totala anskaffningen jämförs med – se ovan) har denna nivå minskat med mer än 50 %. Sedan åren runt 2010 har utvecklingen emellertid varit förhållandevis stabil.

Snus

- Under 2017 hade i genomsnitt 16 % av befolkningen snusat den senaste månaden. Omkring 13 % var dagliga användare och 3 % var sporadiska snusare. En klar majoritet av snusarna var män. Var fjärde man (25 %) hade snusat senaste månaden jämfört med 7 % av kvinnorna. Över 80 % av de manliga snusarna snusade dagligen jämfört med strax över 60 % av de kvinnliga snusarna.
- Till skillnad från andelen rökare har andelen snusare legat runt en mer stabil nivå sedan 2007, särskilt sett till utvecklingen bland männen. Bland kvinnor har andelen snusare ökat – från 4 % 2007 till lite drygt 7 % år 2017.
- Det självrapporterade antalet snusdosor dagligsnusarna konsumerar ökade mellan 2007 och 2017 med 7 %.

E-cigaretter

- Under 2017 hade i genomsnitt 2 procent av befolkningen i Sverige använt e-cigaretter någon gång under de senaste 30 dagarna, varav en tredjedel hade gjort det dagligen.
- Av de som använt e-cigaretter utgjordes den största delen av män samt av personer i den yngsta åldersgruppen 17–29 år.

I. Inledning

En av de största bidragande orsakerna till den samlade globala sjukdomsördan är tobaksrökning. Det är idag väl känt att tobaksrökning är starkt beroendeframkallande och ger upphov till skador. Enligt skattningsrapporter från WHO ökar tobaksrökningen risken för minst 28 sjukdomar. Olika former av cancer samt hjärt- och kärlsjukdomar är särskilt vanliga (WHO, 2014). I Sverige beräknas närmare 12 000 personer avlida och upp till 100 000 personer insjukna varje år på grund av rökning (Socialstyrelsen, 2014). Sett till den totala sjukdomsördan i landet uppskattas tobaksrökningen stå för omkring 8 procent, vilket är mer än dubbelt så mycket som den uppskattade kostnaden för alkohol- och narkotikaanvändning (Agardh E m.fl. 2014). För att kunna främja en god folkhälsa är kunskap om konsumtionsmönster och omfattning av tobaksanvändningen därför av stor betydelse.

Till skillnad från andra länder, där andelen rökare och andelen tobaksanvändare i stora drag är synonym, utgörs andelen tobaksanvändare i Sverige i betydande utsträckning av snusare. Även om cigaretterna står för den absoluta merparten av tobakens hälsorisker (Bolinder, 2012), innehåller också snus nikotin vilket påverkar hjärta och blodcirkulation och kan bidra till en ökad risk för hjärt- och kärlsjukdomar. Snusning kan också ge skador i munnen samt öka risken för graviditetsförgiftning och för tidig födsel med mera (Hjärt-Lungfonden 2018).

I andra EU-länder är försäljning av snus förbjudet, men i och med att Sverige har ett permanent undantag från förbudet är det tillåtet att tillverka och sälja snus i Sverige. Snuset får inte exporteras till andra EU-länder, men det är tillåtet att ta med snus för eget bruk vid resa till andra EU-länder (EU-upplysningen). Eftersom också snusning medför hälsorisker är det övergripande målet rörande tobak i regeringens ANDT-strategi att minska både cigarett- och snusanvändningen i Sverige (Socialdepartementet, 2016).

I det förebyggande arbetet är det viktigt att utöver kännedom om användandets omfattning även vara medveten om att olika åtgärder kan påverka beteenden i andra riktningar än vad förhoppningen varit. Skattehöjningar gjorda i syfte att minska konsumtionen av en produkt kan till exempel bidra till en ökad svart marknad av samma produkt, vilket tycktes vara fallet gällande cigarettkonsumtionen i Sverige vid 1990-talets slut. I det tobakspreventiva arbetet är det därför betydelsefullt att kunna skatta omfattningen av den s.k. oregistrerade tobaksanskaffningen så att den kan adderas till uppgifterna om tobakskonsumtionen.

Mot bakgrund av detta har uppgifter om både användning och anskaffning av tobak samlats in genom de s.k. Monitormätningarna och tillsammans med försäljningsstatistik sammanställts i denna rapport. Beräkningar av obeskattad tobak och statistik av i Sverige beskattad tobak ger tillsammans en bild av den totala förbrukningen av cigaretter och snus i Sverige, vilket är ett av huvudsyftena med Monitormätningarna.

Den beskattade eller den s.k. registrerade tobaksförsäljningen i Sverige som presenteras i denna rapport baseras på Skatteverkets årliga skatteintäkter för cigaretter och snus, vilka finns publicerade i årliga rapporter (Finansdepartementets Beräkningskonventioner). Till dessa beräkningar har hänsyn också tagits till data som visar att Norges samlade tobakskonsumtion till förhållandevis stor del består av tobak inhandlad i Sverige. Genom att ta del

av norska data om hur stora mängder tobak norrmän köper i Sverige har dessa mängder exkluderas från den svenska tobaksstatistiken.

När den totala tobaksförbrukningen i Sverige beräknas måste även svenskars köp av oregistrerad tobak inkluderas, dvs. tobak som köps i samband med utlandsresor eller som köps av personer som fört in tobak illegalt i Sverige, vilket följs i Monitormätningarna. De data som samlas in är unika i sitt slag då de utgör ett epidemiologiskt underlag som möjliggör en skattning av omfattning och utveckling av tobaksförbrukningen i Sveriges befolkning (läs mer om dessa beräkningar i bilaga 1).

Beräkningar av obeskattad tobak och statistik över svenskarnas köp av i Sverige beskattad tobak ger tillsammans en bild av den totala tobaksförbrukningen i Sverige. Däremot synliggör inte uppgifterna förekomsten eller förändringarna av tobaksbruket i olika undergrupper i befolkningen, som t.ex. bland kvinnor och män, i olika åldersgrupper eller i olika regioner. Försäljningsuppgifter visar inte heller eventuella förändringar i användningsmönster med avseende på hur ofta och hur mycket som konsumeras samt om trenderna skiljer sig mellan daglig och sporadisk användning av tobak (såsom ”feströkning”). För att få en mer detaljerad bild av rök- och snusvanorna i Sverige presenteras därför också uppgifter om hur vanorna fördelar sig i olika grupper utifrån de frågor om egna tobaksvanor (självrapporterade uppgifter) som ingår i Monitormätningarna. Nytt för 2017 års rapport är att även självrapporterade uppgifter om användningen av e-cigarett redovisas, vilket är första gången i en svensk nationell undersökning av den vuxna befolkningen.

När konsumtion och anskaffning av olika produkter studeras genom frågeundersökningar innebär det alltid att viss hänsyn till felmarginaler behöver tas. Metodologiska aspekter såsom utformning av urval, frågeformulering och svarsalternativ etc. kan påverka resultaten. Ytterligare en möjlig orsak till felmarginaler är att efterfråga beteenden som kan uppfattas stigmatiserade, såsom tobakskonsumtion, vilket kan innebära att respondenterna medvetet eller omedvetet underskattar sin konsumtion. Även om det därför alltid är klokt att reflektera över möjliga felmarginaler när resultaten tolkas, utgör väl genomförda enkätundersökningar ofta värdefulla grunder att utgå från.

Till skillnad från andra svenska undersökningar har inga ändringar vad gäller frågorna som följer sporadisk tobaksanvändning genomförts i Monitormätningarna under mätperioden. Detta ger möjligheter att studera den sporadiska tobaksanvändningen över en längre tidsperiod. Detta är särskilt värdefullt för åren omkring 2016 då Sverige genomförde flera stora förändringar och anpassade sin tobakslagstiftning efter EU:s tobaksdirektiv (Tobakslagen SFS: 1993:581).

Rapportens disposition

Rapporten inleds med en redovisning av anskaffningens utveckling under perioden 2003–2017 i befolkningen som helhet. Därefter presenteras de självrapporterade uppgifterna gällande användningen av cigaretter, snus och e-cigarett. Avslutningsvis förs en diskussion om hur de viktigaste resultaten ska tolkas och om styrkor och svagheter i studiens data och tillvägagångssätt.

I bilaga 1 redovisas en fördjupad beskrivning av datamaterialet och den metodik som används i Monitormätningarna och på CAN:s hemsida återfinns en detaljerad tabellbilaga i digitalt format.

2. Resultat

Anskaffning av cigaretter 2003–2017

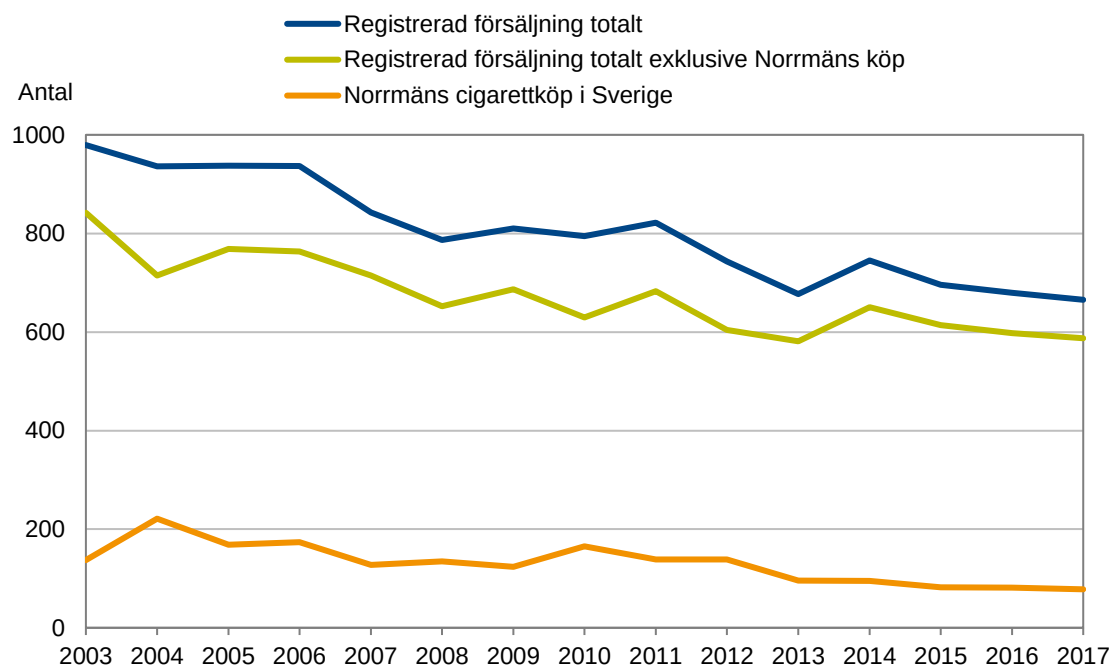
Den totala cigarettkonsumtionen i Sverige beräknas genom att summera uppgifter om antal sålda registrerade (beskattade) cigaretter och uppgifter om svenskarnas köp av oregistrerade cigaretter dvs. köp i samband med utlandsresor (resandeförsel) eller köp av cigaretter som smugglats in i Sverige. Den totala cigarettkonsumtionen beräknas alltså utifrån hur många cigaretter som anskaffas av personer som bor i Sverige. Den registrerade försäljningen hämtas från Finansdepartementets uppgifter om nettoskatteintäkterna för cigaretter dividerade med punktskatten per cigarett. För att statistiken endast ska gälla personer som bor i Sverige exkluderas den förhållandevis omfattande försäljningen till Norge genom uppgifter från studier som skattat omfattningen av norrmännens köp av cigaretter i Sverige. Oregistrerade cigaretter i form av resandeförsel och smuggling har skattats med hjälp av de uppgifter som samlas in i Monitormätningarna.

Cigarettförsäljning i Sverige

I figur 1 redovisas utvecklingen av antalet cigaretter som sålts och beskattats i Sverige utslaget per individ i befolkningen som är 15 år och äldre. Enligt dessa uppgifter har cigarettförsäljningen i Sverige minskat med en tredjedel mellan 2003 och 2017. Försäljningen minskade kontinuerligt fram till 2013 men därefter har den varit relativt stabil. I absoluta tal har försäljningen minskat med 314 cigaretter per invånare 15 år och äldre mellan 2003 och 2017.

Det är känt att en förhållandevis stor del av den svenska cigarettförsäljningen genom gränshandel går till norrmän och omfattningen av norrmännens köp har skattats av norska tobaksforskare för perioden 2003 till 2015 (Lund & Vedøy, 2017; Skretting m.fl. 2016). Utifrån studier av hur många cigaretter befolkningen i Norge uppger att de köper i Sverige, framkommer att i genomsnitt 16 procent av försäljningen i Sverige under perioden 2003–2017 har gått till norrmän. Figur 1 visar på en svagt sjunkande trend gällande andelen av Sveriges cigarettförsäljning som går till norrmän. År 2017 skattades den till ca 12 procent (för 2016–17 används värdet för 2015). Inte desto mindre syns, även när den skattade mängden cigaretter som antas ha köpts av norrmän exkluderas, en nedgång motsvarande 30 procent i cigarettförsäljningen i Sverige under perioden 2003–2017; från 842 cigaretter per invånare 15 år och äldre år 2003 till 587 cigaretter år 2017. Detta motsvarar en nedgång med 255 cigaretter per invånare. Det framkommer också att det skett en stabilisering efter 2013 och att försäljningen per invånare 15 år och äldre varit relativt konstant under senare år.

Det är värt att notera att motsvarande utveckling har skett gällande den registrerade försäljningen av cigarrer/cigariller som minskade under perioden, från 6,5 st per person 15 år och äldre 2003 till 4,7 år 2017. Detta motsvarar en nedgång med 28 procent. Gällande cigarrer/cigariller saknas dock uppgifter om hur mycket som eventuellt hamnar i Norge och eftersom dessa tobaksvaror utgör relativt små mängder redovisas inte dessa här.

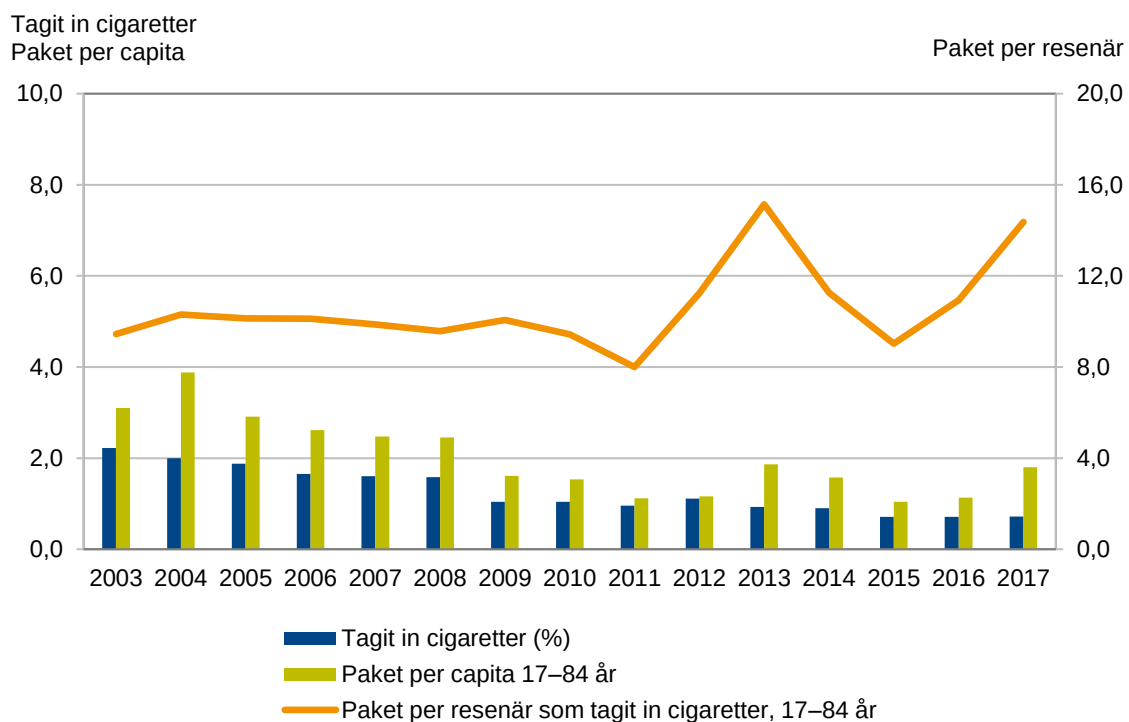
Figur 1. Den inhemska cigarettförsäljningen i Sverige med och utan korrigering för norrmäns cigarettköp i Sverige. Antal cigaretter per invånare 15 år och äldre. 2003–2017.

Resandeförsel och smuggelcigaretter

En viktig fråga i beräkningar av den totala cigarettkonsumtionen i Sverige, är om nedgången i den inhemska cigarettförsäljningen är kopplad till en ökad anskaffning av obeskattade cigaretter. Anskaffningen av obeskattade cigaretter omfattar främst resandeförda cigaretter men även köp av så kallade smuggelcigaretter. Med resandeförda cigaretter menas cigaretter som svenska resenärer köpt utomlands och fört med sig till Sverige i samband med hemresan. Med smuggelcigaretter avses cigaretter som köparen tror eller vet är smuggelcigaretter enligt den fråga som används i Monitormätningarna där smuggelcigaretter förklaras som: ”cigaretter som du tror eller vet är smuggelcigaretter dvs. cigaretter som någon fört in i landet för att sälja med förtjänst, ej enstaka paket för mycket som tagits med från utlandsresa”.

I figur 2 presenteras tre mått från Monitormätningarna som fungerar som indikatorer för hur utvecklingen av cigarettinförseln har sett ut under perioden: andelen svenskar i åldern 17–84 år som i samband med utlandsresor tagit med sig cigaretter till Sverige, hur många paket de tar med sig per hemresa samt det genomsnittliga antalet införda paket per person och år utslaget på befolkningen 17–84 år.

Uppgifterna tyder på att resandeförseln av cigaretter har minskat under perioden 2003–2017. Det beror på att allt färre resenärer tar med sig cigaretter hem i samband med utlandsresor. Andelen i den vuxna befolkningen som uppgett att de fört med sig cigaretter hem i samband med utlandsresor har mer än halverats sedan 2003 då den låg på drygt 2 procent till år 2017 då den uppmättes till 0,7 procent.

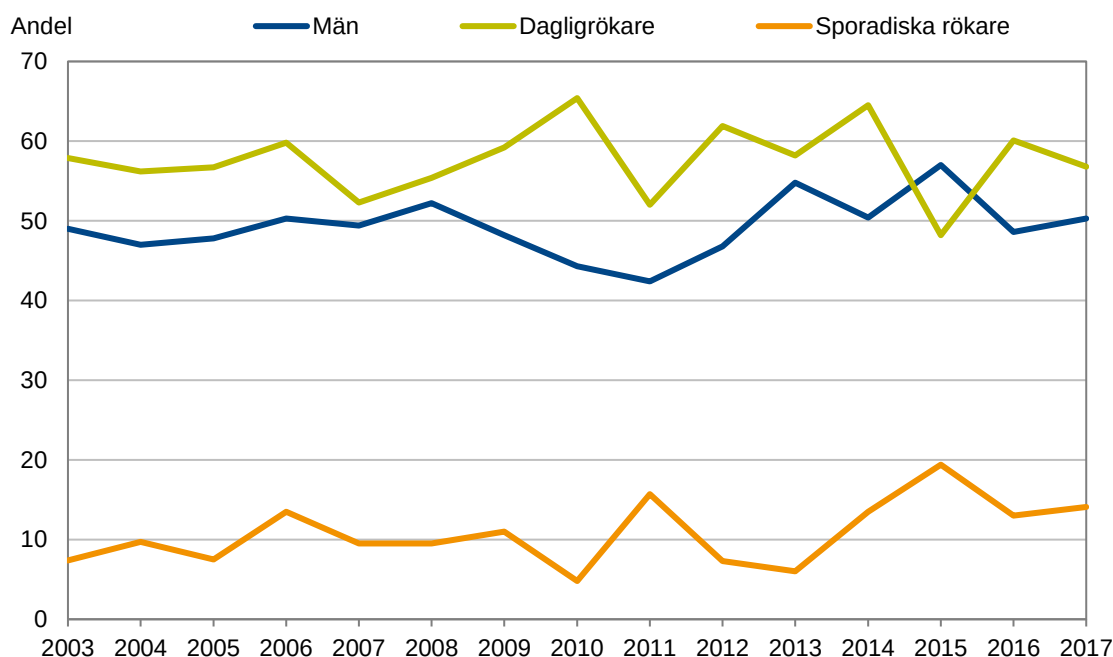

Figur 2. Andelen som köpt cigaretter i samband med utlandsresor, och antal införda paket per resenär respektive respondent. 2003–2017.

Bland de resenärer som har tagit med sig cigaretter ligger det genomsnittliga antalet på cirka 10 paket (motsvarande en s.k. limpa) per resa även om genomsnittet två år uppgår till 15 paket. Ungefär 40 procent av de som tog med sig cigaretter tog med exakt en limpa och 30 procent tog med minst 2 limpor. I och med att allt färre resenärer för in cigaretter följer att antalet införda cigarettpaket per person i åldern 17–84 år minskat från drygt 3 paket 2003 till ca 1 paket 2016. Under 2017 kan en viss ökning noteras jämfört med föregående år och antalet paket per person ökade då till 1,8 paket.

En intressant fråga är om det i huvudsak är rökare som tar med sig cigaretter i samband med utlandsresor eller om det finns en betydande andel som köper till andra. Då detta undersöks i Monitormätningarna framgår att det framförallt är rökare som tar med sig cigaretter – under 2017 var i genomsnitt 57 procent av dem som tagit med sig cigaretter dagligrökare och 14 procent sporadiska rökare (dvs. rökare som inte rökt dagligen under de senaste 30 dagarna) (figur 3). Dessa andelar har varit oförändrade under perioden 2003–2017 trots att gruppen som tar med sig cigaretter blivit allt mindre. Värt att notera är dock att en betydande andel (ca 30 procent) inte röker själva och sannolikt alltså köper cigaretter till någon annan.

Det finns inte heller någon könsskillnad i gruppen som fört med sig cigaretter hem i samband med utlandsresor. Det är lika vanligt bland kvinnor och män (figur 3). Givet att kvinnor och män röker ungefär lika mycket idag, är detta väntat. Mindre väntat är däremot att könsfördelningen är jämn under hela perioden 2003–2017 trots att andelen kvinnor som röker tidigare var betydligt högre än bland män (se t.ex. figur 10).

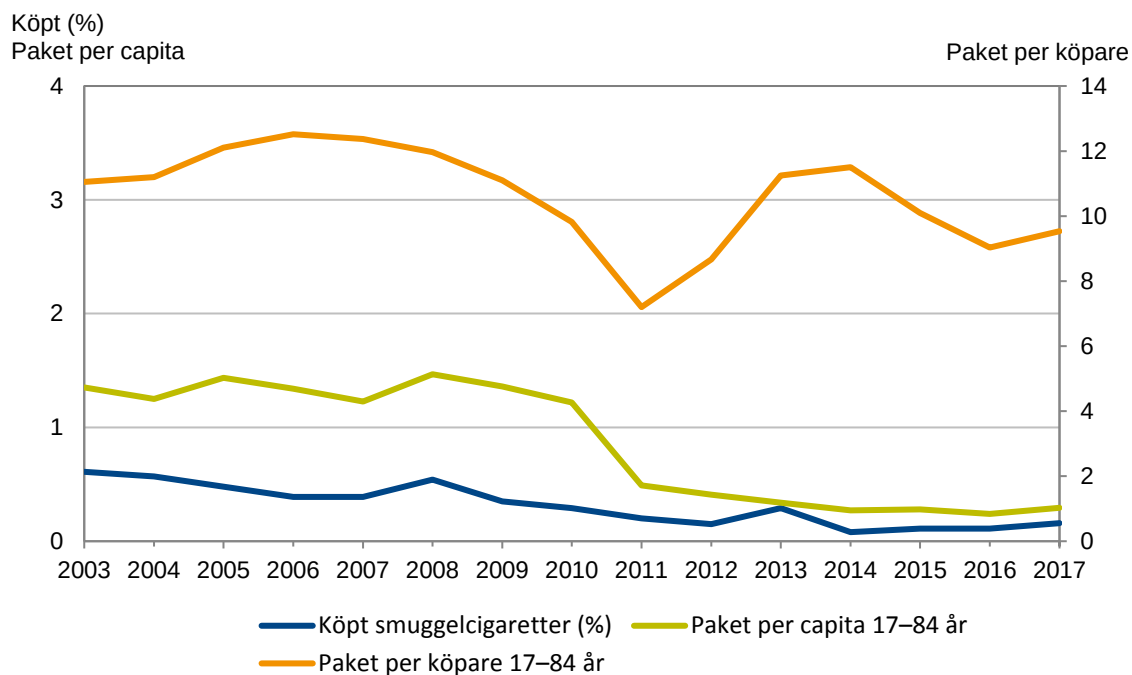

Figur 3. Rökvanor och könsfördelning i gruppen som köpt cigaretter i samband med utlandsresor 2003–2017.

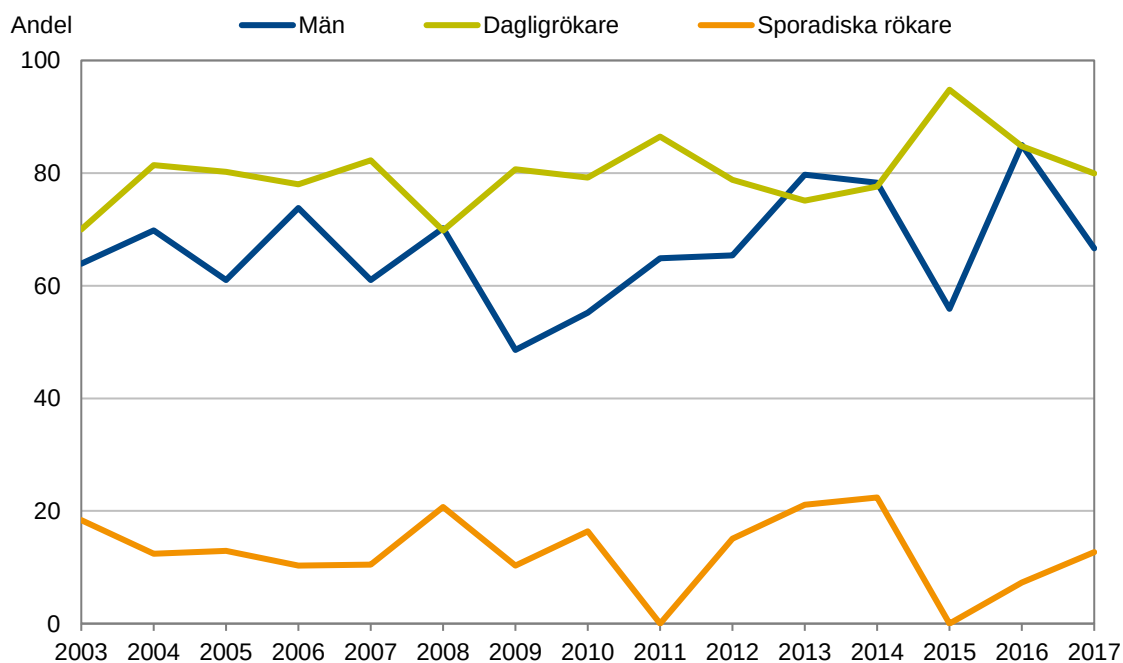
Andelen som uppger att de köpt smuggelcigaretter har också sjunkit under perioden, från 0,6 procent år 2003 till 0,2 procent 2017 (figur 4). Inte heller anskaffningen av smuggelcigaretter visar någon tydlig förändring i den genomsnittliga mängden paket som köps per tillfälle. Liksom för resandeförseln av cigaretter köptes i genomsnitt cirka 10 paket (motsvarande en s.k. limpa) även när det handlar om smuggelcigaretter. Eftersom andelen som har köpt smuggelcigaretter minskat kraftigt framkommer därmed en betydande minskning under perioden när man slår ut antalet köpta smuggelcigaretter på hela den vuxna befolkningen i åldern 17–84 år – från i genomsnitt 1,4 paket till 0,3 paket. Detta tyder alltså på att det skett en kraftig nedgång i volymen cigaretter som smugglats till Sverige under de senaste 15 åren.

Köparna av smuggelcigaretter avviker mot de som tar in cigaretter i samband med utlandsresor genom att i större utsträckning vara dagligrökare – under 2017 var 80 procent dagligrökare mot 57 procent av utlandsresenärerna (figur 5). Andelen sporadiska rökare var däremot i stort densamma (13 resp. 14 %). Dessa andelar var i stort densamma under den studerade perioden. Bland dem som köper smuggelcigaretter är det alltså ytterst få personer som inte själva röker.

En annan skillnad var att män utgjorde en betydligt större andel bland köpare av smuggelcigaretter. Ungefär två tredjedelar av köparna var män jämfört med hälften när det gällde resandeförsel och också denna andel var i stort densamma under hela perioden.

Figur 4. Andelen som köpt smuggelcigaretter samt antal köpta paket per köpare och per respondent (3-års glidande medelvärden). 2003–2017.

Figur 5. Rökvanor och andel män i gruppen som köpt smuggelcigaretter. 2003–2017.

Totalanskaffning cigaretter

För att beräkna den faktiska totalnivån av cigarettförbrukningen i Sverige summeras de oregistrerade delmängderna (köp i samband med utlandsresa och köp av smuggelcigaretter) med den registrerade anskaffningen av cigaretter (korrigerad för norrmännens köp i Sverige). I en sådan redovisning bör hänsyn även tas till den underrapportering av privatinförsel och smuggelköp som kan antas vara betydande i självrapporterade data. De självrapporterade uppgifterna angående köp av oregistrerade cigaretter har därför räknats upp utifrån den underrapportering som påvisats för köp av beskattade cigaretter och som i genomsnitt uppgick till ca 40 % av alla cigarettköp under perioden 2014–2017 och 47 % för 2012–2013. (Underlag i Monitormätningarna för att skatta underrapportering för köp av cigaretter finns endast från 2012 och framåt varför denna totalskattning endast görs för denna period – se bilaga 1).

Som framgår av tabell A beräknas den totala cigarettanskaffningen i Sverige år 2017 till 5 414 miljoner cigaretter, där 90,3 procent beräknas vara registrerade eller med andra ord beskattade i Sverige. Den oregistrerade delen utgjorde således 9,7 procent av den totala cigarettanskaffningen. Resandeförda cigaretter stod för 8,4 procent och smuggelcigaretter för 1,3 procent. Ingen systematisk trend framträder vad gäller andelen oregistrerade cigaretter under denna period, de beräknade andelarna fluktuerar omkring 8 procent.

Omräknat till årskonsumtion av cigaretter per invånare 15 år och äldre motsvarar dessa beräkningar totalt 650 cigaretter under 2017 varav 587 var registrerade och 63 oregistrerade. Årskonsumtionen av cigaretter per capita (15 år och äldre) har under perioden 2012–2017 varit relativt oförändrad både vad gäller registrerade och oregistrerade cigaretter.

Tabell A. Total anskaffning av cigaretter uppdelad på registrerade och oregistrerade delmängder, 2012–2017, samt andelar 2017 för olika delmängder (%).

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Andel 2017 (%)
Antal milj. cigaretter							
Registrerade*	5 902	5 416	6 011**	5652	5596	5540***	–
Varav till Norge	1102	767	767	667	672	650	–
Registrerade exkl. Norge	4 800	4 649	5 244	4 995	4 924	4890	90,3
Oregistrerade* varav:	463	594	486	351	339	524	9,7
Resandeförsel	343	471	383	255	281	452	8,4
Smuggling	120	123	103	96	58	73	1,3
Totalt*	5 263	5 243	5 730	5 346	5 263	5 414	100
Andel oreg. av total (%)	9	11	8	7	6	10	

Antal cigaretter per inv. 15 år och äldre

Registrerade*	743	677	745**	695	680	665	–
Varav till Norge	139	96	95	82	82	78	–
Registrerade exkl. Norge	604	581	650**	614	598	587***	90,3
Oregistrerade* varav:	58	75	60	43	41	63	9,7
Resandeförsel	43	59	47	31	34	54	8,4
Smuggling	15	15	13	12	7	9	1,3
Totalt*	663	656	710	657	639	650	100

* Det kan förekomma vissa avvikelser i uppgifterna jämfört med tidigare rapporter p.g.a. förändringar i grundläggande statistik vad gäller registrerad försäljning (revideringar av preliminära uppgifter i Beräkningskonventionen) samt i beräkningsmetoder, speciellt förändringar i uppräkningskvoter.

** Delvis trolig bunkringseffekt inför skattehöjning.

*** Prognos.

Anskaffning av snus

Liksom skattningen av cigarettkonsumtionen baseras beräkningen av snuskonsumtionen både på Finansdepartementets data om skatteintäkter från snusförsäljning i Sverige och på självrapporterade uppgifter om köp av oregistrerat snus från Monitormätningarna. Den skattebaserade statistiken gällande snus anges dock i antal kg eftersom skatten på snus är baserad på vikt. Köp av smuggelsnus följs inte i Monitormätningarna sedan 2014 eftersom antalet respondenter som uppger sådana köp är så få (färre än 5 per år), vilket i sin tur tyder på att möjligheterna till sådana köp är få.

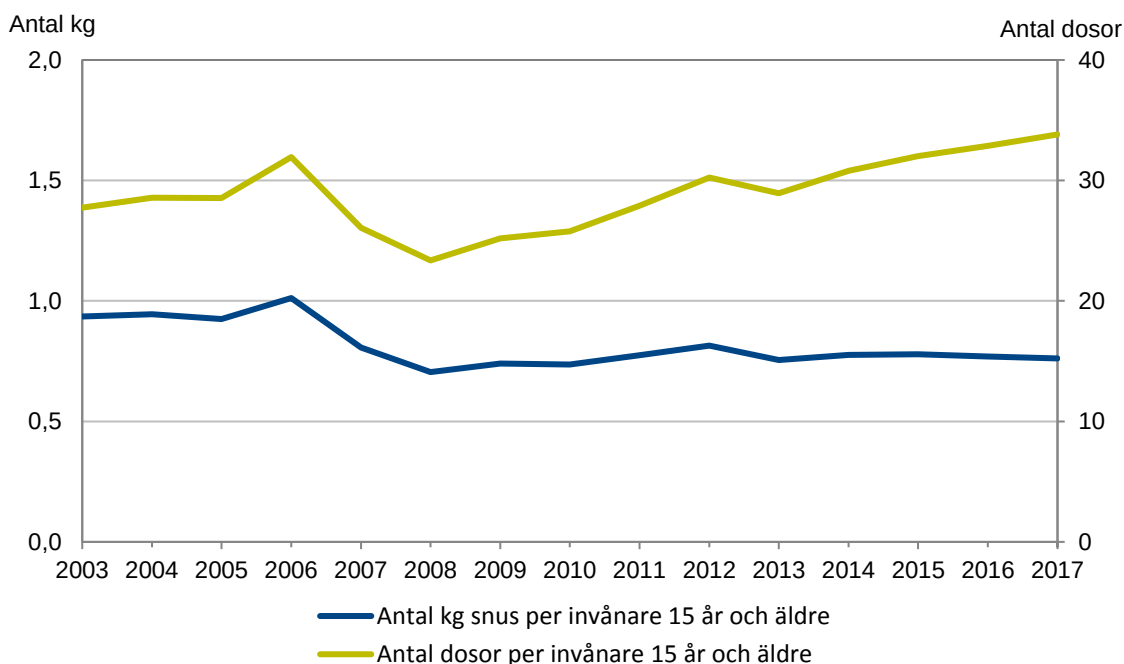
Snusförsäljning i Sverige

Den registrerade snusförsäljningen har minskat i Sverige under de senaste 15 åren från 6,9 miljoner kg snus år 2003 till 6,3 miljoner kg år 2017. Omräknat till kg per invånare 15 år

och äldre har försäljningen minskat från 0,94 till 0,76 kg snus per person dvs. en nedgång med 19 procent (figur 6). Serien visar inga tydliga förändringar från år till år bortsett från en betydande ökning 2006 och klara nedgångar 2007 och 2008. Ökningen 2006 kan bero på ett ökat snusande kopplat till rökförbudet på krogen 2005 medan nedgången 2007 och 2008 troligen beror på att skatten på snus höjdes dessa år.

Ett försök har också gjorts till att skatta snusförsäljningen i termer av antal sålda snusdosor. En sådan beräkning måste baseras på vissa antaganden då det saknas statistik över hur mycket en genomsnittlig snusdosa väger idag och hur vikten har förändrats över tid. Det är känt att det lättare portionssnusets marknadsandel har ökat under en tid på bekostnad av det tyngre lössnuset, vilket lett till en genomsnittligt lägre vikt per dosa. Däremot saknas uppgifter om marknadsandelarna för alla nya former av portionssnus som börjat säljas och där vikten per dosa varierar kraftigt. Utifrån antaganden om snusmarknadens förändring utgår vi ifrån att vikten för en genomsnittlig dosa har sjunkit från ca 35 till 22 gram mellan 2003 och 2017 (se bilaga 1).

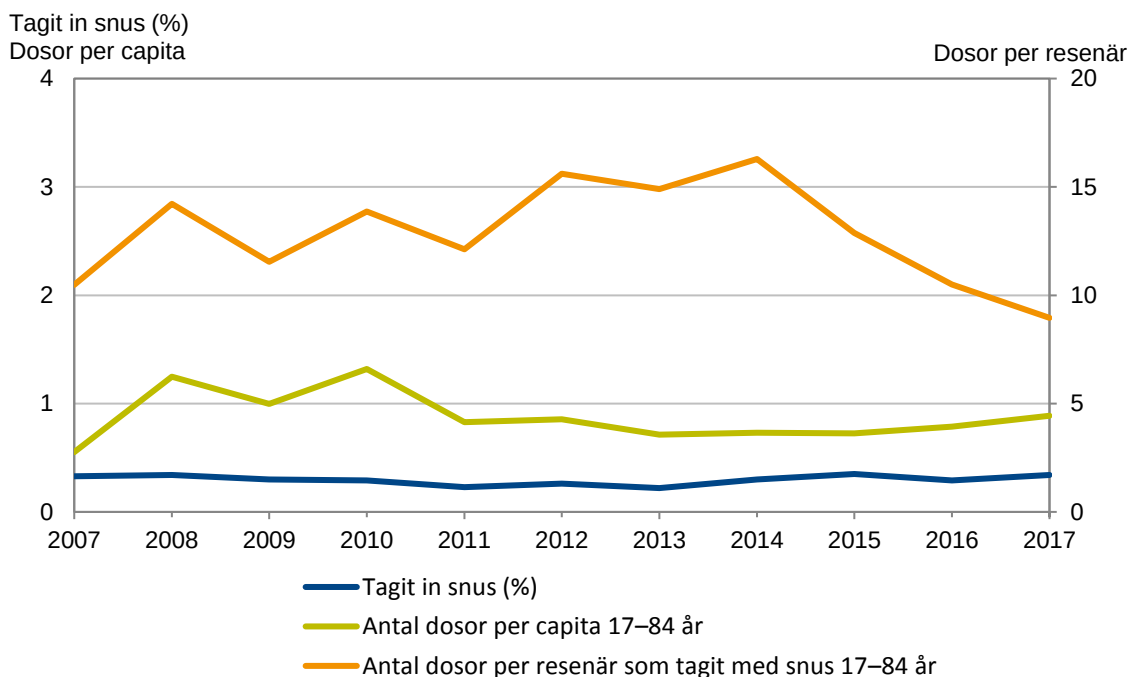
Antalet sålda snusdosor per invånare 15 år och äldre ökade från 28 till 34 dosor mellan 2003 och 2017 vilket motsvarar en försäljningsuppgång med 22 procent vilket således ger en annorlunda bild av utvecklingen än när snuset mäts i antal kg (figur 6). Värt att notera är att större delen av uppgången har skett under de senaste 10 åren medan ingen ökning skedde mellan 2003 och 2008.

Figur 6. Den inhemska snusförsäljningen i Sverige i antal kg respektive antal dosor per invånare 15 år och äldre. 2003–2017.

Resandeförsel

Trots att snus är förbjudet att sälja i andra EU-länder förekommer införsel av snus i samband med utlandsresor. Främst handlar det om snus köpt på finlandsfärjor och färjor till Estland och Helsingör (snusförsäljning sker då endast på svenskt territorialvatten). Uppgifter om andelen personer i befolkningen som tagit med sig snus till Sverige i samband med utlandsresor, och i så fall hur många dosor de tagit med, har samlats in sedan år 2007 i Monitormätningarna och redovisas i figur 7. Andelen som fört in snus i samband med utlandsresor är låg och har legat oförändrad runt 0,3 procent per månad i befolkningen 17–84 år. Det genomsnittliga antalet införda snusdosor vid senaste resan varierar mellan 9 och 16 dosor under åren 2007–2017 och det finns ingen tydlig trend. Utslaget på den vuxna befolkningen har det genomsnittliga antalet dosor som förts in i Sverige under perioden också varit oförändrat och uppgått till cirka en dosa per invånare 17–84 år. Införseln av snus i termer av antal dosor har således varit stabil sedan 2007 medan den registrerade försäljningen i termer av antal dosor har ökat under samma period.

Figur 7. Andelen som fört med sig hem snus i samband med utlandsresor och antal dosor per resenär respektive respondent (3-års glidande medelvärden). 2007–2017.

Totalanskaffning snus

För att beräkna den faktiska totalnivån av snusförbrukningen i Sverige summeras de registrerade delmängderna (köp i samband med utlandsresa) med den registrerade anskaffningen av snus. Underrapporteringen av köp är mindre för snus än för cigaretter vilket framgår av den självrapporterade snuskonsumtionen som förhållandevis väl täcker in den faktiska försäljningen (drygt 80 % rapporteras). I följande avsnitt presenteras

skattningar av svenskarnas totala snusanskaffning för perioden 2012–2017 både i termer av antal kg och i antal dosor. Redovisningen tar även hänsyn till norrmännens köp i Sverige.

I tabell B (övre delen) redovisas uppgifter om det totala antalet kg snus som anskaffats för perioden 2012–2017. För 2017 beräknas den totala snusanskaffningen till ca 6 084 ton (ca 6.1 miljoner kg) och inga stora förändringar noteras under denna 6-års period. Ungefär 97 procent består av registrerad snusförsäljning i Sverige när den mängd som beräknats gå till Norge (ca 420 ton) exkluderats. Norrmännen stod för knappt 7 procent av den registrerade snusanskaffningen enligt tillgängliga beräkningar (Lund & Vedøy, 2016; Skretting m.fl. 2016). I den totala anskaffningen ingår också ca 166 ton snus som resenärer tagit med sig hem till Sverige i samband med utlandsresor (omräknat från självrapporterade uppgifter i Monitormätningarna om antal införda dosor).

I nedre delen av tabell B redovisas även motsvarande uppgifter omräknade till antal kg per invånare 15 år och äldre. Under 2017 konsumerades i genomsnitt 0,73 kg snus per invånare 15 år och äldre. Endast små variationer kan observeras under den studerade perioden.

Tabell B. Total anskaffning av snus i antal kg uppdelat på registrerade och oregistrerade delmängder, 2012–2017.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Andel 2017 (%)
1000-tal kg							
Registrerad försäljning totalt *	6470	6035	6261	6338	6338	6338	–
Försäljning till Norge **	420	420	420	420	420	420	–
Registrerad exkl. Norge	6 050	5 615	5 841	5 918	5 918	5 918	97
Resandeförsäljning ***	183	149	149	143	152	166	3
Totalt	6 233	5 764	5 990	6 061	6 070	6 084	100
Andel oregistrerat (%)	3	3	3	2	3	3	
Antal kg per inv. 15 år och äldre							
Registrerade försäljning totalt *	0,81	0,75	0,78	0,78	0,77	0,76	–
Försäljning till Norge **	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	–
Registrerad exkl. Norge	0,76	0,70	0,72	0,73	0,72	0,71	97
Resandeförsäljning ***	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	3
Totalt	0,78	0,72	0,75	0,75	0,74	0,73	100

* Utifrån uppgifter om beskattad försäljning i antal ton (Beräkningskonventioner (2017, 2018) och antagande om sjunkande vikt per dosa från 27 (2012) till, 22 (2017).

** Beräknat utifrån 2015 års skattning att Norrmän köper 420 ton snus i Sverige.

*** Beräknat på 3-års glidande medelvärden.

I tabell C har uppgifterna om antal kg anskaffat snus omvandlats till antal dosor enligt den metod som nämndes ovan och som redovisas närmare i bilaga 1. För 2017 beräknas den registrerade försäljningen totalt omfatta ca 282 miljoner snusdosor vilket är en ökning med ca 40 miljoner dosor sedan 2012. Av dessa bedöms 16 miljoner dosor säljas till norrmän. Då dessa dragits bort kvarstår den registrerade försäljningen till svenska marknaden till 273 miljoner dosor 2017. Till denna mängd har 7,4 miljoner resandeförda snusdosor adderats vilket innebär att den totala snusanskaffningen för 2017 beräknas till 273 miljoner dosor. Av dessa utgjordes således 97 procent av registrerat snus och resterande 3 procent av resandeförsel.

Satt i relation till antal invånare i befolkningen (15 år och äldre) snusades i genomsnitt ca 33 dosor per capita under 2017. Sedan det första året som redovisas i tabellen (2012) har det skett en ökning med ca 4 dosor per capita medan den oregistrerade försäljningen har varit oförändrad.

Tabell C. Total anskaffning av snus i antal dosor uppdelad på registrerade och oregistrerade delmängder, 2012–2017.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Andel 2017 (%)
Antal milj. dosor							
Registrerad försäljning totalt *	240	231	248	260	271	282	–
Till Norge **	16	16	16	16	16	16	–
Registrerade exkl. Norge	224	215	232	244	255	266	97
Resandeförsel ***	6,8	5,7	5,9	5,9	6,5	7,4	3
Totalt	231	221	238	250	261	273	100
Antal dosor per inv. 15 år och äldre							
Registrerad försäljning totalt *	30,2	28,9	30,7	32,0	32,9	33,8	–
Till Norge **	2,01	2,00	1,98	1,97	1,94	1,92	–
Registrerade exkl. Norge	28,2	26,9	28,8	30,0	30,9	31,9	97
Resandeförsel ***	0,86	0,71	0,73	0,73	0,79	0,89	3
Totalt	29,1	27,6	29,5	30,72	31,7	32,8	100

* Beräknat utifrån uppgifter om beskattad försäljning i antal ton (Beräkningskonventioner (2017, 2018) och antagande om sjunkande vikt per dosa från 33,7 (2012) till, 22,2 (2017).

** Beräknat utifrån 2015 års skattning att Norrmän köper 420 ton snus i Sverige.

*** Beräknat på 3-års glidande medelvärden.

Självrapporterade uppgifter om användning av cigaretter, snus och e-cigarett

Ett syfte med Monitormätningarna är som nämnts att ge en bild av den totala tobaksförbrukningen i landet och hur konsumtionen ändrats sedan 2003. Utöver frågor om anskaffning av tobak innehåller undersökningen även frågor om konsumtionsvanor. Den typen av uppgifter synliggör hur konsumtionen förhåller sig i relation till andelen användare, om det förekommit förändringar i användningsmönstren till exempel hur mycket tobak som används av olika konsumenttyper. De visar också om och i så fall när det förekommit förändringar av tobaksanvändningen i olika undergrupper i befolkningen.

Vidare finns ett särskilt värde med att studera denna utveckling genom Monitormätningarna eftersom både sporadisk och daglig användning av tobak fångas in i undersökningen. Frågorna som fångar in detta har under hela mätperioden varit fasta och oförändrade. Detta minskar risken för att noterade förändringar i själva verket skulle återspegla metodeffekter istället för förändringar i det beteende som frågorna avser fånga in. Det är också något som skiljer Monitormätningarna från andra stora nationella undersökningar såsom t.ex. SCB:s undersökning ULF och Folkhälsomyndighetens HLV. I detta avsnitt redovisas respondenternas självrapporterade uppgifter om användning av cigaretter och snus, men här redovisas också för första gången uppgifter om användning av e-cigarett.

Inledningsvis redovisas uppgifter om den totala tobaksanvändningen. Därefter följer uppgifter om rökning, snusning och slutligen uppgifterna om användning av e-cigarett.

Resultaten beskriver hur den sammanlagda tobaksanvändningen fördelat sig efter kön och i olika åldersgrupper år 2017. Resultat visas också för hur den sammanlagda tobaksanvändningen varit fördelad i olika län i ett treårsgenomsnitt för åren 2015–2017, samt hur tobaksanvändningen utvecklats över tid bland män och kvinnor.

Därefter beskrivs rökningens och snusningens utveckling var för sig för perioden 2003–2017 (rökning) respektive 2007–2017 (snusning). Under dessa rubriker redovisas även uppgifter om mängden cigaretter och snusdosor som tobaksanvändarna själva uppger att de använt. Dessa uppgifter relateras också till befolkningen 17–84 år. Det är sedan tidigare känt att den självrapporterade konsumtionens omfattning understiger försäljningen¹. Dessa konsumtionsnivåer skiljer sig alltså från de som redovisats i avsnittet om anskaffning där nivåerna är korrigerade med hjälp av uppgifter från den registrerade försäljningen, och därför ger den mest korrekta bilden av den totala förbrukningen. Inte desto mindre utgör också rökarnas/snusarnas självrapporterade konsumtion ett värdefullt underlag för att beskriva konsumtionsmönster, inte minst som dessa uppgifter kan fördelas efter kön, åldersgrupper och liknande.

Som beskrivs närmare i metodavsnittet får respondenterna i Monitormätningarna besvara frågor om de använt tobak under de senaste 30 dagarna. Respondenter som svarar ja på dessa frågor får följdfrågor om de använt tobak dagligen. De respondenter som svarat att de rökt och/eller snusat dagligen definieras som dagliganvändare av tobak. De som svarat att

¹ Se anskaffningsavsnittet samt bilaga 1 för beskrivning av hur den självrapporterade anskaffningen av tobak underrapporteras och därför räknas upp (t.ex. ca 40 % underrapportering gällande självrapporterad anskaffning av registrerade cigaretter för perioden 2014–2017 och 47 % för perioden 2012–2013).

de rökt eller snusat de senaste 30 dagarna, men inte gjort det dagligen, benämns sporadiska användare.

Tobaksanvändning

I jämförelse med andra länder har Sverige en förhållandevis låg andel rökare. I alla de tre undersökningarna om attityder och tobaksanvändning i EU-länder som Europeiska kommissionen låtit göra under 2010-talet (2012, 2014 och 2017) har Sverige den lägsta andelen rökare.

Till skillnad från andra länder² där andelen rökare och andelen tobaksanvändare ofta är synonym, utgörs andelen tobaksanvändare i Sverige emellertid även av snusare i betydande utsträckning. I 2017 års Monitormätningar var andelen som uppgav att de snusat de senaste 30 dagarna till och med högre än andelen som uppgav att de rökt. Medan 13 % av befolkningen klassades som rökare klassades omkring 16 % som snusare detta år, vilket framgår av tabell D.

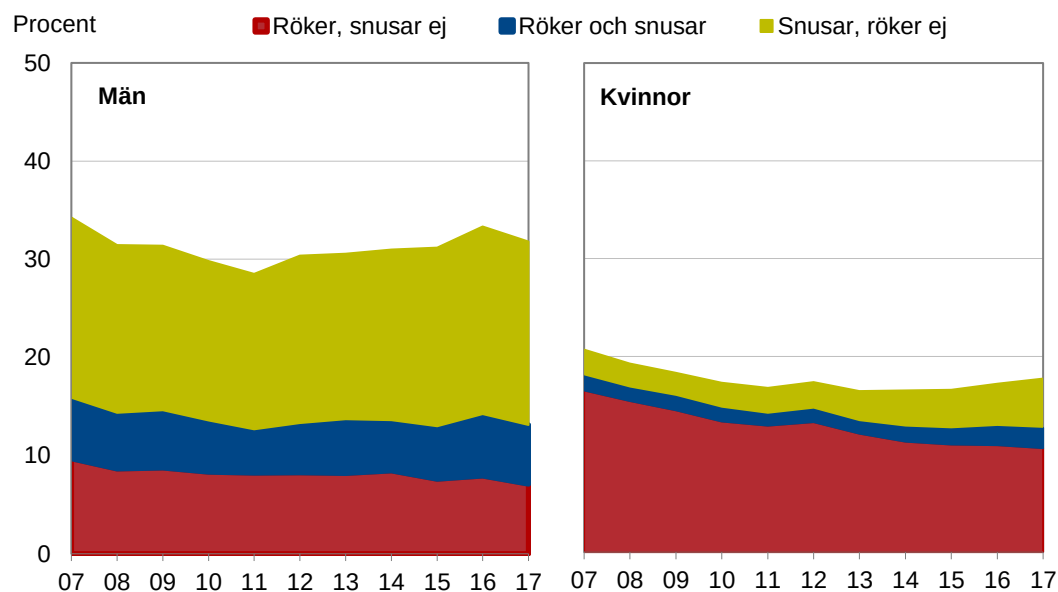
År 2017 uppmättes omkring en fjärdedel (25 %) av befolkningen i Sverige (17–84 år) vara tobaksanvändare. Den nivån har varit förhållandevis stabil under hela den studerade perioden (se tabell 6 i tabellbilagan). Tobaksanvändarna har i något ökande omfattning kommit att utgöras av snusare istället för rökare sedan 2007. Om svenska rökare och snusare summeras hamnar gruppen tobaksanvändare nära den genomsnittliga nivån av tobaksanvändning i EU.

Vad som också framgår är att gruppen snusare i huvudsak utgjordes av män, medan könsfördelningen i gruppen rökare var jämn. Omkring 25 % av männen klassades som snusare år 2017 medan detta motsvarades av 7 % bland kvinnorna.

Tabell D. Andel av befolkningen 17–84 år som använt tobak (rökt eller snusat) vid något tillfälle de senaste 30 dagarna. Efter kön samt i olika åldersgrupper. År 2017.

	Använt tobak totalt	Rökt	Snusat
Alla	25	13	16
Män	32	13	25
Kvinnor	18	13	7
17–29 år	38	23	24
30–49 år	26	11	19
50–64 år	22	11	13
65–84 år	14	8	6

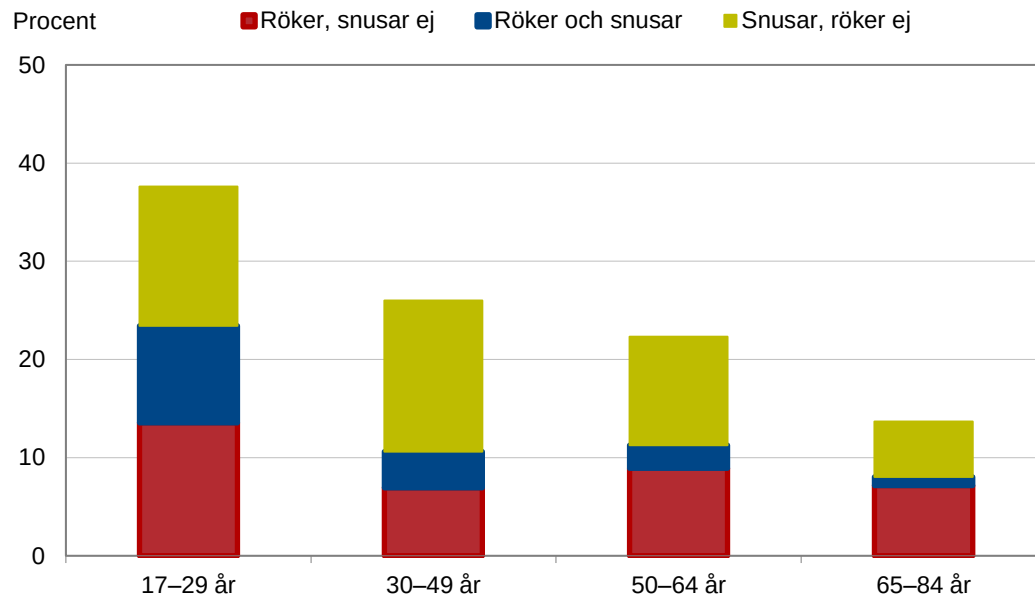
² I andra EU-länder är försäljning av snus förbjudet, men i och med att Sverige har ett permanent undantag från förbudet är det tillåtet att tillverka och sälja snus i Sverige (EU-upplysningen 2016).

Figur 8. Andelen män och kvinnor 17–84 år som röker, snusar eller både röker och snusar. 2007–2017.

Figur 8 redovisar hur andelen tobaksanvändare utvecklats uppdelat efter kön (se tabell 6 i tabellbilagan). Sedan 2007 har andelen tobaksanvändare minskat något bland kvinnorna, även om skillnaden inte är stor (från ungefär 21 % år 2007 till 18 % 2017). Bland männen minskade tobaksanvändningen mellan 2007 (34 %) och 2011 (29 %) men därefter vände utvecklingen och i 2017 års mätningar var det 32 % av de manliga respondenterna som svarade att de använt tobak den senaste månaden. Av figuren framgår också att skillnaden i mäns och kvinnors tobaksanvändning varit stor under hela perioden. Snus är den vanligaste tobaksprodukten bland män, medan den vanligaste tobaksprodukten bland kvinnor är cigaretter. Det var betydligt vanligare att männen använt både cigaretter och snus de senaste 30 dagarna jämfört med kvinnorna (ca 6 % resp. 2 %).

Av tabell D och figur 9 framgår att den största andelen tobaksanvändare finns i den yngsta åldersgruppen och att användningen successivt avtar med stigande ålder. Bland 17–29 åringarna svarade 38 % att de rökt eller snusat vid minst något tillfälle den senaste månaden. Både andelen rökare (23 %) och andelen snusare (24 %) var störst i den yngsta åldersgruppen. Samtidigt återfanns också den största andelen som använt både cigaretter och snus i denna grupp (10 %). Sett över åren 2007–2017 har tobaksanvändningen minskat i viss mån i åldersgruppen 30–49 år samt i gruppen 50–64 år medan den snarast ökat något bland de yngsta.

Figur 9. Andelen i olika åldersgrupper i befolkningen som under de senaste 30 dagarna har rökt, snusat eller gjort både och. År 2017.

I tabell E jämförs hur tobaksanvändningen är spridd i länen. Data för 2015–2017 har slagits samman för att skapa ett statistiskt stadigare underlag jämfört med uppgifter för enstaka år³.

I de flesta län skiljer sig andelen tobaksanvändare inte mycket mer än enstaka procentenheter från genomsnittet i riket (25 %), men undantag finns. Det län som sticker ut mest är Norrbotten där den högsta andelen uppmäts (33 %). Framförallt är det andelen snusare som är högre i Norrbottens län (23 % jämfört med riksgenomsnittet på 16 %) men även andelen rökare är något högre där (16 % jämfört med 13 %). Lägst andel (22 %) tobaksanvändare fanns i Uppsala, Jönköping och Örebro. Det län där lägst andel rökare uppmäts i är Jämtlands län (9 %). Det län där lägst andel snusare uppmäts i är Södermanlands län (13 %).

³ Undantaget Gotland (367), Blekinge (851) och Jämtland (790) överstiger basalet för beräkningarna 1 000 respondenter i varje län (se bastalen för varje län i tabell 6 i tabellbilagan).

Tabell E. Andel av befolkningen i Sverige och i Sveriges län som röker och/eller snusar. Genomsnitt för åren 2015–2017.

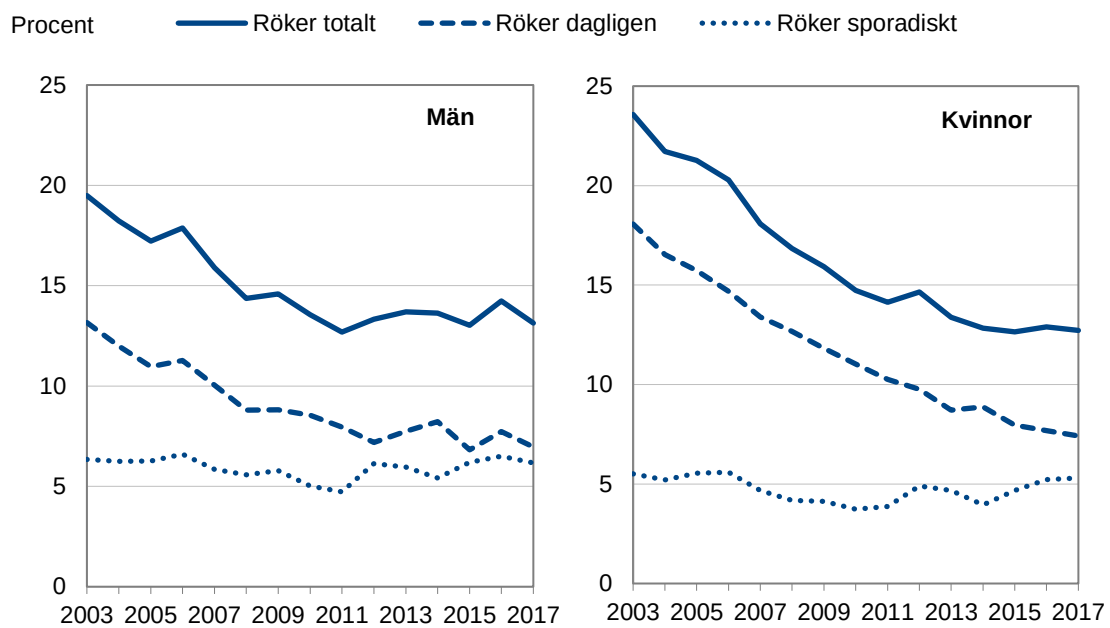
	Röker/snusar totalt	Röker	Snusar
Riket totalt	25	13	16
Stockholms län	24	14	14
Uppsala län	22	11	15
Södermanlands län	23	13	13
Östergötlands län	24	13	15
Jönköpings län	22	12	14
Kronobergs län	24	12	15
Kalmar län	24	12	15
Gotlands län	26	14	16
Blekinge län	26	14	15
Skåne län	25	14	14
Hallands län	23	12	15
Västra Götalands län	25	13	16
Värmlands län	28	14	19
Örebro län	22	12	14
Västmanlands län	26	13	16
Dalarnas län	25	11	17
Gävleborgs län	24	12	16
Västernorrlands län	25	12	16
Jämtlands län	25	9	19
Västerbottens län	27	10	21
Norrbottens län	33	16	23

Rökning

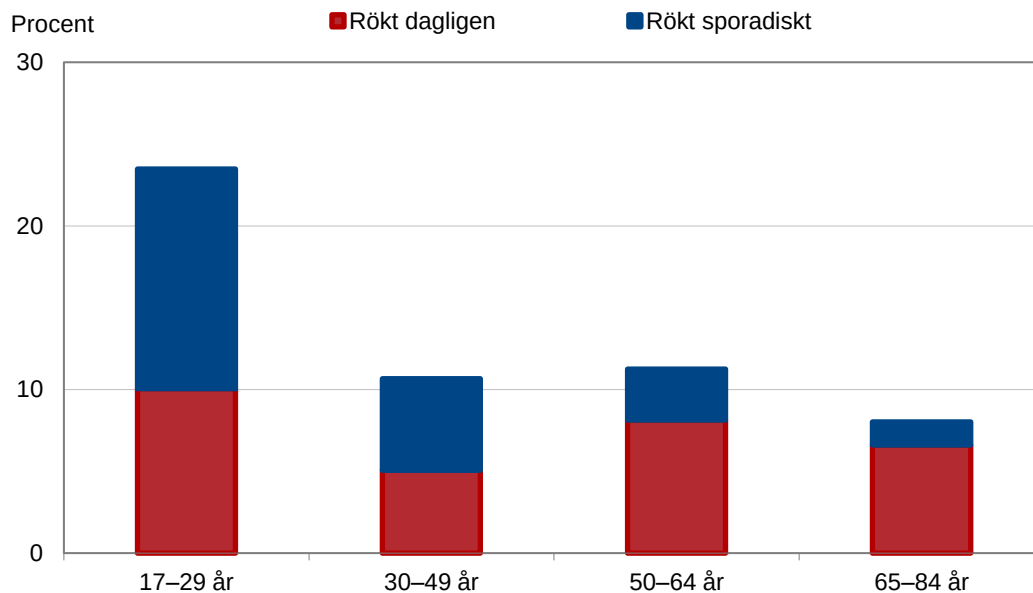
Frågor om rökning började ställas i Monitormätningarna år 2003. I figur 10 (tabell 8–10 i tabellbilagan) redovisas utvecklingen åren 2003–2017 av andelen som svarat att de rökt de senaste 30 dagarna uppdelat efter kön. Under perioden har andelen rökare minskat både bland männen och bland kvinnorna, men mer bland kvinnorna som startade på en högre nivå. Då var omkring var fjärde kvinna (24 %) rökare vilket motsvarades av ungefär var femte man (19 %). I de senaste mätningarna har könsfördelning blivit jämnare och 2017 klassades, både bland männen och bland kvinnorna 13 % som rökare. Den största nedgången skedde fram till och med 2010-talets tidiga år.

Vad som också tydligt framgår av figuren är att det framför allt är andelen dagligrökare som minskat medan andelen sporadiska rökare legat på en förhållandevis oförändrad nivå under hela perioden⁴.

⁴ Detta är ett mönster som också framträtt i SCB:s mätningar alltsedan 1980-talets slut till och med 2010-talets tidiga år, när sporadisk rökning efterfrågades i deras Undersökningar av levnadsförhållanden (ULF/SILC).

Figur 10. Andelen män och kvinnor i befolkningen som röker: dagligen, sporadiskt och totalt. 2003–2017.

Figur 11. Andelen i olika åldersgrupper i befolkningen som under de senaste 30 dagarna har rökt dagligen eller sporadiskt. År 2017.

Rökning har minskat i samtliga åldersgrupper under mätperioden. I den yngsta åldersgruppen var nedgången dock mest påtaglig under de tidigare åren. I figur 11 ovan visas hur stor andel som svarat att de rökt dagligen respektive sporadiskt i de olika åldersgrupperna år 2017. Då var det 23 % i åldersgruppen 17–29 år som klassades som rökare. Som framgår utgjordes gruppen rökare till största del av sporadiska rökare. Denna andel (13 %) var mer än dubbelt så stor som i någon annan åldersgrupp men även andelen dagligrökare uppmättes till en högre nivå än i andra grupper. I motsats till hur det såg ut i den yngsta åldersgruppen utgjordes åldersgrupperna 50–64 år samt 65–84 år istället till störst del av dagligrökare.

Cigarettkonsumtionens omfattning

Utöver andelen rökare i en befolkning är naturligtvis också den mängd cigaretter rökarna konsumerar av betydelse för folkhälsan. I Monitormätningarna får de respondenter som svarar att de rökt de senaste 30 dagarna därför frågan om hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per dag (dagligrökarna) eller per vecka (de sporadiska rökarna)⁵.

Fördelat mellan samtliga rökare uppmättes 2017 en genomsnittlig veckokonsumtion på 45 cigaretter, eller med andra ord drygt 2 paket i veckan (tabell F). Konsumtionen uppmättes vara i stort sett densamma bland de manliga rökarna som bland de kvinnliga.

Jämfört mellan olika åldersgrupper i befolkningen återfanns, år 2017, den högsta cigarettkonsumtionen bland rökarna i åldersgruppen 50–64 år vilken i huvudsak utgjordes av dagligrökare (se figur 11 ovan). Jämfört med rökarna i den yngsta åldersgruppen (17–29 år), som i till störst del utgjordes av sporadiska rökare, var den genomsnittliga veckokonsumtionen nästan dubbelt så hög bland rökarna i gruppen av 50–64-åringar (63 jämfört med 32 cigaretter/vecka).

Givetvis är det dagligrökarna som står för den största delen av cigarettkonsumtionen. Deras genomsnittliga konsumtion uppmättes till 75 cigaretter (nästan 4 paket) i veckan, medan de som rökt sporadiskt hade rökt cirka 7 cigaretter i veckan.

Tabell F. Genomsnittligt antal cigaretter per dag/vecka bland rökare efter kön och åldersgrupper. 2017.

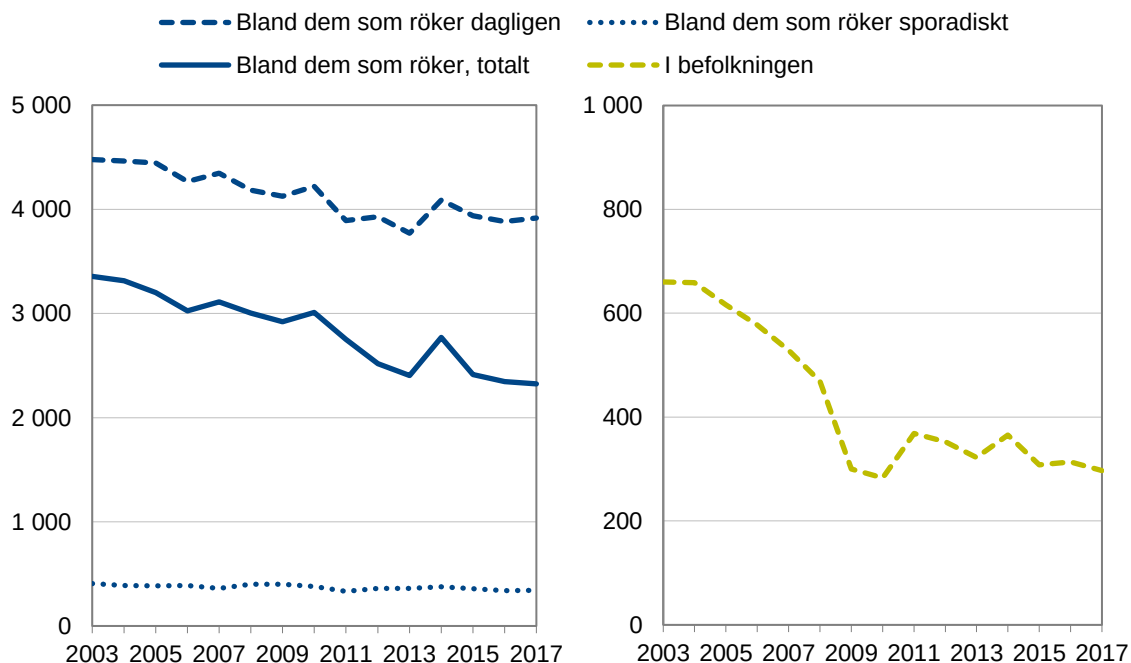
	Dagligrökare		Sporadiska rökare	Rökare totalt	
	Per dag	Per vecka	Per vecka	Per dag	Per vecka
Alla (17–84 år)	11	75	7	6	45
Män	11	79	7	6	45
Kvinnor	10	71	6	6	44
16–29 år	9	66	6	5	32
30–49 år	11	79	6	6	41
50–64 år	12	84	8	9	63
65–84 år	10	71	8	9	60

⁵ Uppgifter från det fåtal respondenter (i genomsnitt 7 per år) som uppgett att de röker fler än 60 cigaretter/dag (dagligrökare) eller 60 cigaretter/vecka (sporadiska rökare) har betraktats som osannolika extremvärden som kan ha uppstått till följd av missförstånd eller kodningsfel och trunkerats ned till 60 i båda fallen.

Sett över tid så har rökarnas självrapporterade cigarettkonsumtion minskat något under perioden 2003–2017, från ca 12 till 11 cigaretter/dag bland dem som rökt dagligen och från ca 8 till 7 cigaretter/vecka bland dem som svarat att de rökt sporadiskt. Minskningen är alltså liten men får ändå viss betydelse då den summeras till årskonsumtion vilket framgår av figur 12. Främst beror minskningen dock på den sjunkande andelen rökare i befolkningen.

I figurens vänstra graf redovisas hur den genomsnittliga årskonsumtionen av cigaretter per rökare har utvecklats mellan 2003–2017 och här framgår hur den minskade dags-/vecko-konsumtionen får betydelse för hur många cigaretter rökarna, enligt de självrapporterade uppgifterna, förbrukar per år. Små förändringar med en cigarett mer eller mindre per dag, ger större skillnader då konsumtionen räknas upp till årskonsumtion. Detta syns tydligt åren 2012 och 2013 då rökarnas självrapporterade konsumtion per dag minskade med cirka en cigarett jämfört med år 2011. År 2014 ökade den igen, men minskade åter redan året därpå vilket gör att en pik syns i figuren år 2014.

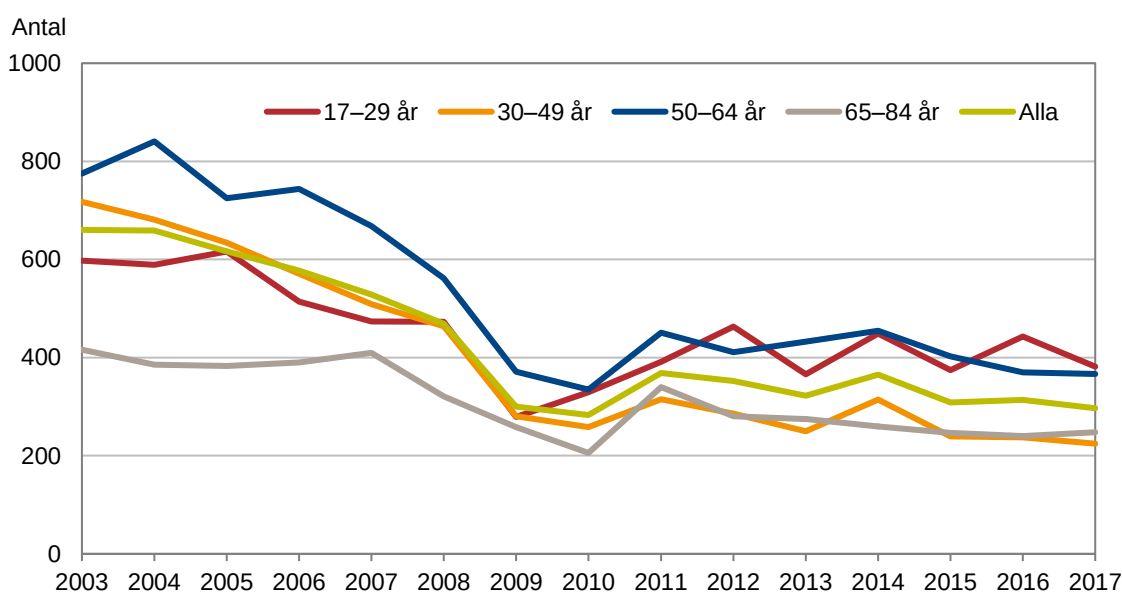
År 2003 låg den genomsnittliga årskonsumtionen bland dem som rökt dagligen på omkring 4 480 cigaretter. Bland de sporadiska rökarna låg den på 407 cigaretter samma år. År 2017 hade den genomsnittliga årskonsumtionen sjunkit till 3 915 respektive 343 cigaretter. Tillsammans med att andelen dagligrökare minskat under perioden innebär denna minskning att rökarnas årsförbrukning minskat med drygt 30 procent, eller från ca 3 400 till 2 300 cigaretter per rökare och år.

Figur 12. Självrapporterad årskonsumtion av cigaretter. Genomsnittligt antal cigaretter per år bland rökare samt i hela befolkningen. 2003–2017.

I figurens högra graf redovisas hur den självrapporterade årskonsumtionen av cigaretter utvecklats relaterat till samtliga respondenter (notera att de olika graferna har olika axelvärden). Eftersom andelen rökare – och framförallt andelen dagligrökare – tydligt minskat under perioden, framträder här en kraftig nedgång i cigarettkonsumtionen. År 2003 låg denna på 660 cigaretter per år, vilket 2017 motsvarades av cirka 300 cigaretter. Nivån har med andra ord mer än halverats under perioden. På grund av den tendens till underrapportering samt den bortfallsrelaterade problematiken som förekommer i frågeundersökningar bör det understrykas att nivåerna i figuren är klart lägre än de som redovisas i anskaffningsavsnittet, vilka ger en mer korrekt bild av de faktiska nivåerna de aktuella åren⁶. Inte desto mindre utgör de självrapporterade uppgifterna ett värdefullt underlag för att beskriva cigarettkonsumtionens mönster eftersom dessa resultat kan fördelas i olika grupper.

I figur 13 redovisas hur utvecklingen sett ut då den fördelas i de olika åldersgrupperna. Som framgår av figuren har nedgången varit störst i åldersgruppen 30–49 år där den självrapporterade konsumtionen minskat med nästan 70 %, från 717 cigaretter till 225 per person och år under perioden. Minst har förändringen varit i den yngsta åldersgruppen; 17–29-åringar, men även där har nedgången varit påtaglig; från 598 cigaretter per person år 2003 till 381 cigaretter 2017. Detta innebär en minskning med mer än 30 % i gruppen. Som figur 13 också visar har de olika förändringarna i grupperna inneburit att skillnaderna mellan åldersgrupperna minskat. Gemensamt för samtliga åldersgrupper är dock att nedgången varit som störst under 2000-talets första decennium. Därefter har nedgången planat ut och förändringen följer således mönstret av nedgången i andelen rökare.

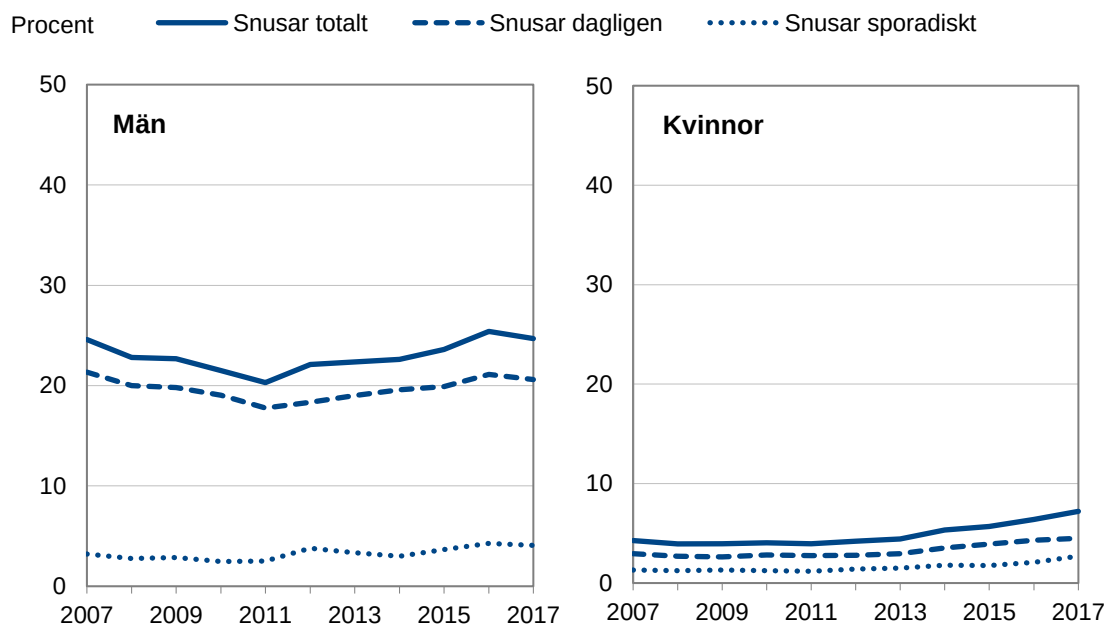
Figur 13. Självrapporterad årlig cigarettkonsumtion i antal cigaretter per år i befolkningen 17–84 år efter ålder. 2003–2017.

⁶ Där är uppgifterna baserade på registrerad försäljning tillsammans med oregistrerad konsumtion (se anskaffningsavsnittet ovan).

Snusning

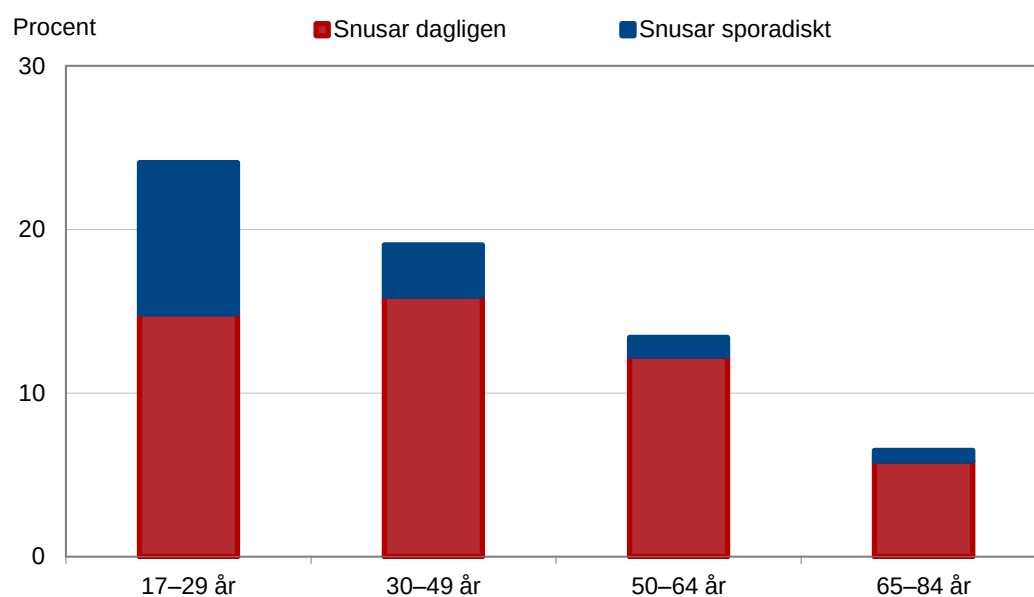
Till skillnad från många andra länder omfattar tobakskonsumtionen i Sverige också snus. Av Monitormätningarna framgår att snus är den mest använda tobaksprodukten i landet sett till andelen användare de senaste åren. År 2017 klassades 16 % av befolkningen 17–84 år som snusare i Monitormätningarna. Det är en klar majoritet (8 av 10) av alla snusare som är dagligsnusare. Sett i andelar var nästan 13 procent av befolkningens dagligsnusare och ytterligare 3 procent sporadiska snusare detta år. Som ovan nämnts utgörs gruppen snusare i huvudsak av män och år 2017 var det omkring 25 % av männen som svarade att de snusat de senaste 30 dagarna (21 % dagligen) medan detta motsvarades av omkring 7 % bland kvinnorna (5 % dagligen).

Andelen snusare går att studera i Monitormätningarna sedan år 2007. Under mätperioden har den totala andelen fluktuerat något kring en nivå på 15 %. Bland männen syntes visserligen en viss nedgång mellan år 2007 och 2011, men därefter ökade denna andel åter. År 2017 var nivån bland männen densamma som år 2007 (25 %). Under samma period kan utvecklingen bland kvinnorna beskrivas som tämligen oförändrad fram t.o.m. år 2013, då andelen snusare uppmättes till ungefär 4 %. Åren därefter började nivån emellertid att tillta bland kvinnorna till den nivå som uppmättes år 2017 (7 %). Trots att nivån ökat bland kvinnorna är det alltså fortfarande en klar majoritet (mer än 8 av 10) av alla snusare som är män.

Figur 14. Andelen män och kvinnor i befolkningen som snusar: dagligen, sporadiskt och totalt. 2007–2017.

Som också nämnts tidigare fanns den största andelen snusare i den yngsta åldersgruppen (17–29 år) där 24 % svarade att de snusat de senaste 30 dagarna under 2017. Detta framgår också av figur 15 som också tydligt visar att snusning (både daglig och sporadisk) är ett beteende som blir mindre vanligt med stigande ålder. I den äldsta åldersgruppen (65–84 år) var det totalt 6 % som klassades som snusare. I samtliga åldersgrupper återfanns mönstret att den största delen av snusarna utgörs av dagligsnusare. Liksom beträffande rökning fanns emellertid också en förhållandevis stor andel sporadiska snusare – 9 % i den yngsta åldersgruppen. Detta är en nivå som är en betydligt större andel än i någon annan åldersgrupp.

Figur 15. Andelen i olika åldersgrupper i befolkningen som under de senaste 30 dagarna har snusat dagligen eller sporadiskt. År 2017.

Snuskonsumtionens omfattning

Liksom beträffande rökarnas cigarettkonsumtion ställs frågor till snusarna om deras konsumtionsvolym. Till skillnad från rökarna är det dock istället för dagskonsumtion av antal enheter (antal cigaretter), snusarnas veckokonsumtion av förpackningar – det vill säga antal snusdosor i veckan – som kartläggs. Fram till och med år 2014 var det dessutom endast dagligsnusarnas veckokonsumtion som kartlades.

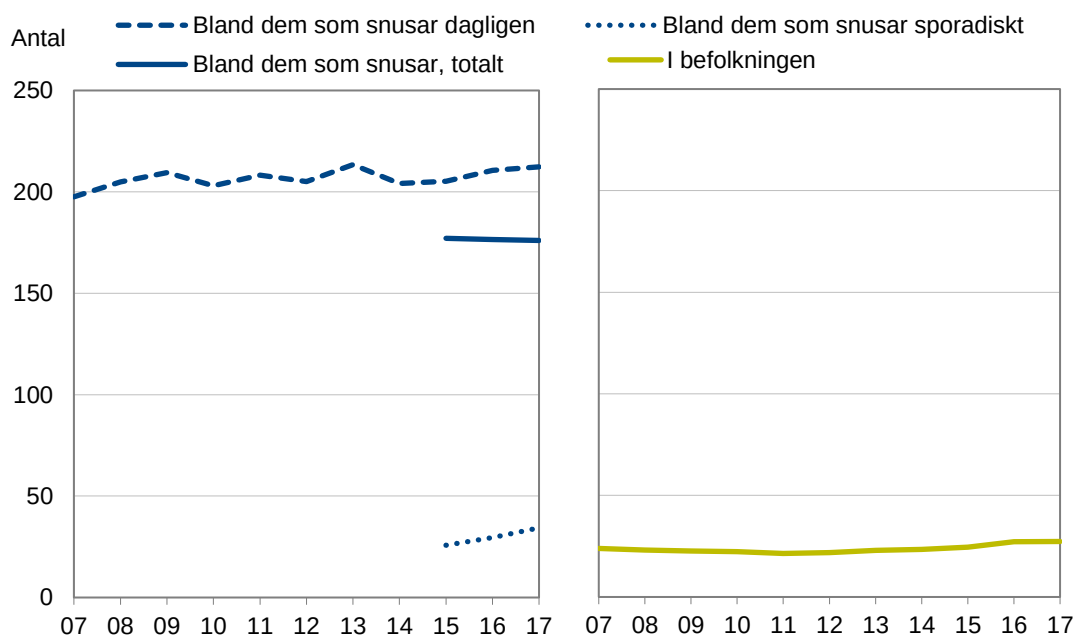
Av tabell G framgår att det genomsnittliga antalet dosor/vecka som snusarna konsumerade under 2017 var 3,4 stycken. Männens konsumtion var högre än kvinnornas. De snusade i genomsnitt 3,7 dosor i veckan medan detta motsvarades av 2,4 dosor bland kvinnorna. Jämfört mellan de olika åldersgrupperna återfanns den högsta konsumtionen bland snusare i åldersgruppen 30–49 år, där veckokonsumtionen låg på 3,9 dosor i veckan under 2017. Lägst veckokonsumtion uppmättes bland snusarna i åldersgruppen 65–84 år där genomsnittet låg på 3,0 dosor i veckan. Naturligt är veckokonsumtionen av dosor högre bland dagligsnusarna än bland de sporadiska snusarna. Bland dagligsnusarna låg den på

4,1 dosor i veckan medan detta motsvarades av 0,7 dosa i veckan bland de sporadiska snusarna detta år. Dagligsnusarnas självrapporterade veckokonsumtion som studerats sedan 2007 har under hela perioden legat förhållandevis stabil på nivån runt 4 dosor. Gällande detta är det här intressant att ha i minnet att snusdosorna samtidigt minskat i vikt under perioden (som nämns i anskaffningsavsnittet ovan).

Då veckokonsumtionen uppräknats till årskonsumtion har antalet dosor som dagligsnusarna själva uppgett sig använda legat på en nivå kring 200 eller strax över 200 dosor per dagligsnusare och år under perioden 2007–2017. För 2017 beräknades årskonsumtionen av snusdosor uppgå till 212 dosor per dagligsnusare. I figur 16 redovisas utvecklingen av den genomsnittliga årskonsumtionen per dagligsnusare i den vänstra grafen. I figurens högra graf redovisas hur den självrapporterade årskonsumtionen utvecklats då uppgifterna relateras till samtliga svarande. Under mätperioden har årskonsumtionen uppmätts till 21 dosor per respondent som lägst åren 2011 och 2012 och 27 dosor som högst i de två senaste årens mätningar.

Tabell G. Genomsnittligt antal dosor/vecka bland snusare efter kön och åldersgrupper. 2017.

	Dagligsnusare	Sporadiska snusare	Snusare totalt
Alla (17–84 år)	4,1	0,7	3,4
Män	4,2	0,8	3,7
Kvinnor	3,6	0,5	2,4
16–29 år	3,9	0,5	2,6
30–49 år	4,5	0,7	3,9
50–64 år	3,9	1,1	3,7
65–84 år	3,2	1,3	3,0

Figur 16. Självrapporterad årskonsumtion av snusdosor. Genomsnittligt antal dosor per år bland dagligsnusare respektive i hela befolkningen 17–84 år. 2007–2017.

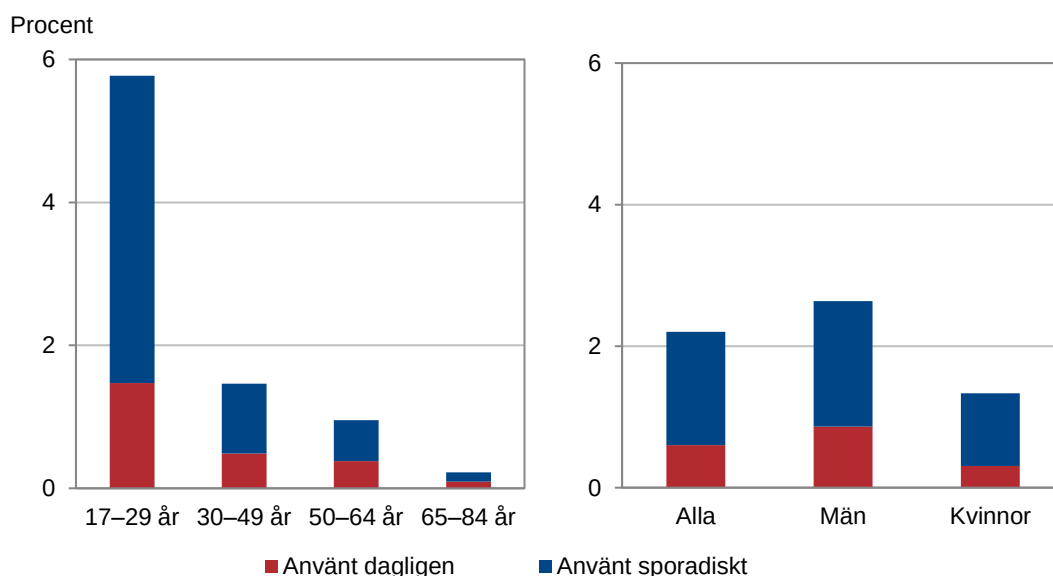
Användning av e-cigarett

Under 2010-talet har nya tobaksliknande produkter i form av e-cigarett etablerats på världsmarknaden. En e-cigarett (elektronisk cigarett) består vanligtvis av en metallhylsa som kan laddas med en vätska eller en ampull med smakämnen och vätskan innehåller ofta nikotin i olika halter. Eftersom e-cigarett är en förhållandevis ny produkt är hälso-konsekvenserna av långvarig användning till stor del okända. Nya studier på området har emellertid visat att användningen av e-cigarett kan vara skadligare än vad man tidigare trott och i vissa fall till och med skadligare för den orala hälsan än traditionell rökning (Jaspers, 2016).

För att få en bild av användningens omfattning ställdes för första gången frågor om e-cigarett i 2017 års Monitormätning. I figur 17 (tabell 20–22 i tabellbilagan) redovisas andelen som använt e-cigarett de senaste 30 dagarna samt andelen som gjort detta dagligen respektive sporadiskt fördelat på kön och ålder. Sammanlagt svarade 2 procent av respondenterna att de använt e-cigarett någon gång under de senaste 30 dagarna. Av dessa var det omkring en tredjedel som uppgett att de använt e-cigarett dagligen, vilket motsvarar uppmot 1 procent av befolkningen 17–84 år. Av de som uppgett att de använt e-cigarett hade majoriteten använt en sådan produkt som innehöll nikotin (se tabell 23).

En jämförelse mellan könen visar att det är omkring dubbelt så vanligt bland männen att ha använt e-cigarett jämfört med kvinnorna. Det är även vanligare bland männen att använda e-cigarett dagligen. Dessa beräkningar baseras dock på låga basal och bör därför tolkas med viss försiktighet. Liksom för snusning och traditionell rökning återfanns den största andelen användare av e-cigarett i den yngsta åldersgruppen 17–29 år där 6 procent använt detta någon gång de senaste 30 dagarna, för att sedan bli allt ovanligare för varje åldersgrupp.

Jämförs användningen av e-cigarett mellan rökare (såväl sporadiska som dagliga) och icke-rökare framgår det att det är betydligt vanligare att någon gång ha använt e-cigarett bland de som även rökt vanliga cigarett de senaste 30 dagarna (9 % av rökarna och 1 % av icke-rökarna). Omvänt så hade 57 procent av de som använt e-cigarett senaste 30 dagarna rökt vanliga cigarett medan 34 procent hade snusat under motsvarande tidsperiod.

Figur 17. Andelen som använt e-cigarett någon gång, sporadiskt eller dagligen de senaste 30 dagarna fördelat på kön och ålder. 2017.

3. Diskussion

Huvudsyftet med denna rapport har varit att beskriva omfattning och aktuell utveckling av konsumtionen av cigaretter och snus i Sverige. Med hjälp av statistik baserad på skatteintäkter från försäljning beräknas den inhemska försäljningen, även kallad registrerad konsumtion. Dessutom används intervjufrågor om anskaffning av tobak för att kartlägga konsumtion av oregistrerad tobak. Intervjufrågorna ger också ett viktigt komplement till bilden genom att också ge underlag för att studera hur tobaksvanorna i olika befolkningsgrupper utvecklas.

Totalt sett röktes ca 5,4 miljarder cigaretter i Sverige under 2017 vilket motsvarade 650 cigaretter per invånare 15 år och äldre. Majoriteten av cigaretterna (90,3 %) var inköpta och beskattade (registrerade) i Sverige medan resterande oregistrerade andelar bestod av resandeförda cigaretter köpta utomlands (8,4 %) och köp av smuggelcigaretter (1,3 %). Försäljningen av cigaretter minskade med ca 30 procent i Sverige mellan 2003 och 2017 och speglar en betydande nedgång i rökning i befolkningen. Andelen rökare i befolkningen har minskat med 40 procent under samma tidsperiod.

Nedgången i Sverige är relativt stor i ett internationellt perspektiv vilket nyligen uppmärksammades i tidskriften *The Lancet* (GBD 2015 Tobacco Collaborators, 2017). Man betonar att en minskad rökning speciellt berör länder som följt WHO:s ramkonvention för tobakskontroll (FCTC) som undertecknades 2005. I denna ingick höga tobaksskatter, rökfria offentliga miljöer, varningsskyltar, omfattande reklamförbud och stöd för rökare som vill sluta. Det är därför värt att notera att nedgången i rökning i Sverige har skett samtidigt som olika restriktioner och skattehöjningar har införts. Tobaksskatten har t.ex. höjts 5 gånger; 2006, 2007, 2008, 2012 och 2015 (Skatteutskottet, 2016) och förbud har införts mot rökning i offentliga miljöer exempelvis på restauranger (2005).

Även köpen av oregistrerade cigaretter har minskat under samma period vilket visar att nedgången i registrerade cigaretter inte har ersatts av ökade köp av oregistrerade cigaretter. Vi tolkar det som att en generellt minskande efterfrågan på cigaretter i Sverige avspeglar sig i lägre efterfrågan på både registrerade och oregistrerade cigaretter. Detta utesluter inte att vissa grupper har gått över till billigare cigaretter i samband med skattehöjningar, men att detta i så fall inte är av den omfattningen att det påverkat utvecklingen i den totala förbrukningen av cigaretter i Sverige.

Det gick också att konstatera att andelen rökare bland dem som köper oregistrerade cigaretter inte har förändrats. Under 2017 var 93 procent av dem som tog med sig cigaretter i samband med utlandsresor själva rökare och denna andel har varit stabil under perioden 2003–2017. Motsvarande andel för den mindre gruppen köpare av smuggelcigaretter var 71 procent och även denna andel var oförändrad under den undersökta perioden. Det tycks alltså inte vara så att minskad rökning generellt och höjda tobaksskatter har lett till att rökare utgör en större andel i den grupp som köper oregistrerade cigaretter.

Den kraftiga nedgången i statistiken baserad på försäljningen av cigaretter får i allt väsentligt stöd i uppgifterna baserade på självrapporterade rökvanor – rökningen tycks under perioden 2003–2017 ha minskat bland både kvinnor och män samt i olika

åldersgrupper. Att två helt olika sätt att mäta cigarettkonsumtionen visar på samma utveckling gör att tillförlitligheten i resultaten måste betraktas som god.

Ytterligare något som förhöjer tillförlitligheten i resultaten gällande tobaksanvändningens utveckling är att frågorna om användning, vilka fångar in både daglig och sporadisk användning, under hela mätperioden varit oförändrade i Monitormätningarna. Detta minskar risken för att noterade förändringar i själva verket skulle återspegla metodeffekter snarare än förändringar i det beteende som frågorna avser fånga in och skiljer undersökningen från andra stora nationella undersökningar där frågorna förändrats (såsom i SCB:s ULF och Folkhälsomyndighetens HLV).

Förutom att andelen rökare minskat under perioden indikerar rökarnas självrapporterade uppgifter om egen cigarettförbrukning också på att konsumtion minskat något under perioden, även om det ska betonas att förändringen är liten i dags-/veckogenomsnitt.

Det som står bakom nedgången i rökningen totalt sett är en sjunkande andel dagligrökare. Andelen sporadiska rökare i befolkningen, dvs. personer som inte röker dagligen men då och då, har inte minskat under perioden. I en annan undersökning (SCB 2014) har en oförändrad andel sporadiska rökare uppmätts ända sedan 1980-talets slut fram till 2005 då detta upphörde studeras i undersökningen. Sporadisk rökning, i dagligt tal även kallat ”feströkning”, är vanligast förekommande bland yngre personer. I föreliggande rapport har befolkningen delats in i fyra åldersgrupper. I den yngsta åldersgruppen 17–29 år låg andelen sporadiska rökare på 13 % år 2017. En andel som minskar kraftigt ju äldre åldersgrupp som studeras.

Det är också viktigt att understryka att den nedgång som framträtt både i anskaffningsdata och i självrapporterade uppgifter tycks ha avstannat. Båda uppgifterna visar att cigarettkonsumtionen i stort varit oförändrad sedan 2012–2013 och att nedgången alltså tycks ha avstannat under de senaste fem åren. Detta är anmärkningsvärt givet att det skett två skattehöjningar på cigaretter under denna period och ett allmänt hårdare klimat gällande rökning där t.ex. totalförbud börjar diskuteras i många länder som ett långsiktigt mål. En möjlig förklaring till att nedgången avstannat är att det är de minst priskänsliga rökarna som finns kvar och att dessa (s.k. ”hardcore smokers”) inte är lika påverkbara av olika kontrollåtgärder, t.ex. skattehöjningar. Denna hypotes har dock inte fått stöd i studier av utvecklingen i Norge (Lund m.fl., 2011) men skulle vara intressant att studera närmare för svenska förhållanden.

Förutom utvecklingen av traditionell rökning har användningen av e-cigarett för första gången presenterats i årets rapport. När e-cigaretten etablerade sig på världsmarknaden beskrevs den delvis som ett bra alternativ för rökare som vill sluta med cigaretter. Samtidigt har det funnits en oro för att rökvanor av vanliga cigaretter snarare etableras än avslutas, särskilt bland den yngre delen av befolkningen eftersom det fram till 2017 inte funnits några åldersrestriktioner för försäljning av e-cigarett. Några slutsatser kring huruvida e-cigaretten fungerar som en ingång till traditionell rökning för unga, eller dess betydelse för att sluta röka cigaretter, kan dock inte dras utifrån Monitormätningarna. Däremot kan vi se att det är betydligt vanligare att ha använt e-cigarett bland rökare av traditionella cigaretter jämfört med bland icke-rökare. Det är även absolut vanligast i den yngsta åldersgruppen 17–29 år att ha använt e-cigarett, vilket visar på att produkten främst lockar den yngre delen av befolkningen. Det är dock värt att nämna att framförallt den dagliga användningen av e-cigarett är mycket begränsad och omfattar knappt 1 procent av befolkningen i Sverige.

Den totala snuskonsumtionen mätt utifrån anskaffning har inte minskat på samma sätt som konsumtionen av cigaretter. Försäljningen av snus i Sverige minskade mellan 2003 och 2017 från 6,9 till 6,3 miljoner kg eller från 0,94 till 0,76 kg snus per person 15 år och äldre dvs. en nedgång med 19 procent. Nedgången skedde under början av perioden och sedan 2007 har försäljningen i antal kg däremot varit relativt oförändrad. Införseln av snus i samband med utlandsresor har till skillnad från cigarettinförseln varit relativt oförändrad och ligger också på en lägre nivå, ca 2–3 procent av den totala snuskonsumtionen. Med hänsyn till att en del av försäljningen går till Norge och att svenskarna köper snus i samband med utlandsresor uppgick den totala snuskonsumtionen år 2017 till 6,1 miljoner kg.

En helt annorlunda bild fås om man räknar om snuskonsumtionen från antal kg till antal dosor. Eftersom vikten på en genomsnittlig dosa sjönk under perioden framkommer istället en ökning i försäljningen av antal dosor med 22 procent. För 2017 skattas att 272 miljoner snusdosor konsumerades i Sverige när försäljning till Norge exkluderas och man lägger till skattningen av införsel av snus i samband med utlandsresor.

Att utvecklingen varierar beroende på om man mäter snuset i antal kg eller antal dosor aktualiserar frågan om vilken aspekt av förbrukningen som är den mest relevanta att redovisa. Utifrån antagande om att snus är skadligt för hälsan är den totala mängden snus mest angelägen att beskriva och det är också den statistiken som är mest tillförlitlig eftersom den i huvudsak baseras på skatteintäkter från försäljning.

Andelen som använder cigaretter och/eller snus i Sverige har legat förhållandevis stabil runt 25 % under de senaste 10 åren, med en tendens till minskning av daglig användning och en ökning av sporadisk användning. Den stabila nivån av tobaksanvändning döljer således en positiv utveckling framförallt då den omfattar en tydligt minskad konsumtion av cigaretter. En intressant fråga är om denna positiva utveckling ur ett folkhälsoperspektiv är relaterad till det utbredda snusandet i Sverige såsom har föreslagits av internationella forskare (t.ex. Aftonbladet, 2016). De trender som observerats i denna studie pekar dock inte på något tydligt samband – både rökning och snusande minskade mellan 2003 och 2007 och därefter ökar snusandet samtidigt som rökningen är stabil. Även om denna observation är tankeväckande är detta en fråga som behöver analyseras med mer avancerad metodik än enklare jämförelser av trender.

Det finns givetvis vissa begränsningar med de data och den metodik som ligger till grund för resultaten i denna rapport. För det första finns en osäkerhet runt skattningarna av oregistrerade och illegala cigaretter eftersom de baseras på självrapporterade uppgifter från slumpmässiga befolkningsurval som har betydande bortfall. Givet att rökning blir alltmer stigmatiserat i samhället finns en ökande risk att respondenterna underrapporterar sina cigarettköp och att rökare inte vill delta i undersökningar som kartlägger tobaksvanor. I viss mån hanteras detta problem genom uppräkningsförfarandet av de självrapporterade uppgifterna gällande köp av cigaretter i Sverige (som i princip fördubblar de självskattade svaren), men detta utesluter inte att skattningarna bör tolkas med försiktighet eftersom underrapporteringen av oregistrerade cigaretter kan vara större. Detta gäller inte minst köp av smuggelcigaretter som är ovanligt och därmed svårt att mäta, trots att skattningarna här baseras på 3-års löpande medelvärden.

I detta sammanhang kan nämnas att vår skattning är lägre än resultatet från en helt annan beräkningsmetod som gjorts på uppdrag av Tobaksleverantörsföreningen. I denna studie analyserades 10 000 insamlade cigarettpaket i Sverige med avseende på ursprungsland och man kom fram till att 14,8 procent av cigarettmarknaden i Sverige bestod av oregistrerade

cigaretter under 2015 (Tobaksleverantörsföreningen, 2016). Att cigarettpaket som slängs på marken utomhus skulle vara representativa för hela cigarettmarknaden i Sverige är dock ytterst osäkert enligt vår bedömning.

Här bör också beaktas att av de närmare totalt 650 cigaretter per invånare 15 år och äldre som anskaffats under 2017 rapporteras endast 297 i de självrapporterade uppgifterna, det vill säga mindre än hälften (46 %). Denna betydande underrapportering signalerar att tolkningar av utvecklingen enligt intervjudata kan behöva göras med viss försiktighet. Det är därför tillfredsställande att det är förhållandevis god överensstämmelse mellan självrapporterade data och anskaffningsdata vad gäller utvecklingen; under perioden 2012–2017 varierar täckningsgraden mellan 46 och 53 procent utan att uppvisa någon särskild utvecklingstendens.

När det gäller snuskonsumtion verkar underrapporteringen inte vara lika omfattande som för cigaretter: 83 procent av den beräknade snusanskaffningen återfinns i de självrapporterade konsumtionsuppgifterna för 2017, räknat i antal dosor. Här råder dock en osäkerhet i omräkningen från vikt till antal dosor då det saknas säkra uppgifter om hur mycket en snusdosa väger i genomsnitt och hur vikten har förändrats över tid. Det bör även beaktas att skatteuppgifterna från Beräkningskonventionen, som är grunden för den registrerade försäljningen av både cigaretter och snus, vid tidigare tillfällen har reviderats i efterhand samt att uppgifterna för 2016 och 2017 är preliminära.

Det finns också områden vi inte har kunnat väga in i beräkningarna därför att vi inte funnit några underlag. Det gäller bland annat en ökad försäljning av råtabak som inte beskattas och som därför inte ingår i den registrerade försäljningen av tobak men som förekommit alltmer under senare tid (se t.ex. Bohuslänningen, 2016). Vidare finns uppgifter om att finländare köper betydande mängder snus i norra Sverige i framförallt Haparanda eftersom snus är förbjudet i Finland (<http://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrbottnen/finska-snusare-lyfter-haparanda>). Vi ser det som angeläget att följa upp detta och försöka identifiera underlag som möjliggör att dessa aspekter kan beaktas i framtida rapporter.

Andra exempel på utvecklingsarbete är att mer exakt bestämma den genomsnittliga vikten på en snusdosa och hur den har förändrats över tid – vilket är avgörande för att kunna omvandla snusförsäljningen som mäts i kg till antal dosor. Det kan också finnas anledning att undersöka möjligheterna att validera uppgifterna om normmännens köp av tobak i Sverige där 12 procent av försäljningen i Sverige framstår som hög inte minst i relation till alkohol där endast 3 procent av Systembolagets försäljning antas hamna i Norge (Skretting m.fl., 2016). Vad som möjligen talar för en högre andel för cigaretter är att rökningen är mer omfattande i Norge än i Sverige med 13 procent dagligrökare i Norge 2015 (Skretting m.fl., 2016) mot 7 procent i Sverige, samtidigt som alkoholkonsumtionen är lägre i Norge än i Sverige. Vidare är cigaretter ungefär hälften så dyra i Sverige vilket är en större rabatt jämfört med sprit och vin men inte jämfört med öl (Hallberg & Österberg, 2015). Att cigaretter är relativt enkla att frakta jämfört med alkohol kan också spela in.

Till denna studies styrkor hör att vi har tillgång till en unik löpande befolkningsundersökning som genomförts på ett i stort enhetligt sätt under en längre tid. En annan styrka är att vi har utarbetat och tillämpat en innovativ metodik för att hantera bortfallsproblematiken i anskaffning av cigaretter genom att jämföra registrerad försäljning med självrapporterade köp av registrerade cigaretter. Sammantaget bedömer vi att dessa inslag i undersökningen ökar tillförlitligheten i de resultat som presenterats i denna rapport.

4. Referenser

- Aftonbladet (2016). <http://www.aftonbladet.se/debatt/a/KAq14/snus--rena-ramahalsoframgangen>.
- Agardh E, Boman U & Allebeck P (2014). *Hur stor del av Sveriges sjukdomsbörda orsakas av alkohol, narkotika och tobaksrökning? – Kartläggning utifrån "DALY-metoden" 1990–2010*. Karolinska Institutet: Department of Public Health Sciences.
- Bohuslänningen (2016). <http://www.bohuslaningen.se/nyheter/uddevalla/prischock-p%C3%A5-r%C3%A5tobak-om-reglerna-%C3%A4ndras-1.3692349>
- Bolinder G (2012). Snusning en kontroversiell folkhälsofråga. *Läkartidningen*, 109(11), 564.
- European Commission (2012). Attitudes of Europeans towards tobacco. Special Eurobarometer 385.
- European Commission (2015). Attitudes of Europeans towards tobacco and electronic cigarettes. Special Eurobarometer 429.
- EU-upplysningen (2017). Elektronisk källa <http://www.eu-upplysningen.se/> Har EU förbud mot snus? Nedladdat 2017-01-26.
- Finansdepartementet (2018). Beräkningskonventioner 2018. En rapport från skatte-ekonomiska enheten. (2005–2017 års beräkningskonventioner har använts för tidsserie).
- GBD 2015 Tobacco Collaborators (2017). Smoking prevalence and attributable disease burden in 195 countries and territories, 1990–2015: a systematic analysis from the Global Burden of Disease Study 2015. *Lancet* Apr 5.
- Hallberg J & Österberg E (2015). Information on the Nordic Alcohol Market 2015-report.
- Henriksson C & Ramstedt M (2017). *Tobaksvanor i Sverige – cigarettförbrukningen i siffror med fokus på 2016*. Rapport 166. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- Hjärt-Lungfonden (2018). Elektronisk källa <https://www.hjart-lungfonden.se/> Risker med snus. Nedladdat 2018-05-22.
- Jaspers I (2016). Pulmonary Effects of Exposure to Tobacco Smoke and New Tobacco Products.
- Leifman H & Trolldal B (2014). *Alkoholkonsumtionen i Sverige 2013*. Rapport 142. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm.
- Lund KE & Vedøy TF (2017). Selvrapporterte forsyningskilder for sigaretter, snus og e-sigaretter. *Tidsskrift for Den Norske Legeforening* (accepted).
- Lund M, Lund KE & Kvaavik E (2011). Hardcore smokers in Norway. *Nicotine Tob Res.* Nov;13(11):1132–9.

SCB (2014). Tabellfiler för tobaksvanor i: Undersökningen av levnadsvanor (ULF). Hämtade augusti–september 2014 från: <http://www.scb.se>. Uppgifterna har kompletterats med specialbeställningar från undersökningen framtagna av Charlotte Samuelsson (tabell med de specialbeställda uppgifterna finns tillgängliga i CAN:s rapport *Drogutvecklingen i Sverige 2014*).

Sundin E, Landberg J, Raninen J & Ramstedt M (2015). Stabilitet och förändring i negativa konsekvenser av ANT i Sverige.

Skatteutskottet (2016). Punktskatteshöjningar på alkohol- och tobaksprodukter – skatteeffekter och påverkan på den registrerade anskaffningen av dessa produkter. 2015/16:RFR8.

Skretting A, Bye EK, Vedøy TF & Lund KE (2015). Rusmidler i Norge 2014: Alkohol, tobakk, vanedannende legemidler, narkotika, sniffing, doping og tjenestetilbudet.

Socialdepartementet (2016). En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020. Skr.2015/16:86. Socialdepartementet.

Socialstyrelsen (2014). Registeruppgifter om tobaksrökningens skadeverkningar, artikelnummer 2014-3-4.

SFS 1993:581. Tobakslag. Stockholm: Socialdepartementet.

SFS 2000:1225 (2000). Lag om straff för smuggling. Svensk författningssamling. Stockholm. Finansdepartementet.

Tobaksleverantörsföreningen (2016). Obeskattade cigaretter 2015 – en undersökning av marknaden för obeskattade cigaretter i Sverige. Tobaksleverantörsföreningen.

Vedøy TF & Lund KE (2017). Selvrapporterte forsyningskilder for sigaretter, snus og e-sigaretter. *Tidsskrift for den Norske lægeforening: tidsskrift for praktisk medicin, ny række*, 137(16).

World Health Organization (2014). *Global status report on noncommunicable diseases 2014*. World Health Organization.

Bilaga I. Material och metod

Monitormätningarnas utgångspunkter för beräkning av anskaffning av tobak

För att minska effekterna av olika faktorer som kan snedvrider svaren på frågor om anskaffning av tobak, utgår undersökningen från fyra huvudprinciper. Dessa principer är:

1. Frågor om anskaffning och användning ställs i separata delar. Frågor om användning undviks när syftet är att få en bild av den totala konsumtionen eftersom de intervjuade personerna kan ha svårt att avgöra om de cigaretter eller det snus de förbrukar är köpta utomlands. Mätningarna avser således främst anskaffning snarare än konsumtion men siffrorna över anskaffning används som indikator på konsumtionen eftersom de cigaretter och det snus som anskaffas förr eller senare kommer att förbrukas. Under ett år antas således konsumtionen i stort sett vara densamma som anskaffningen på nationell nivå.
2. Kort observationstid. För att minska risken för olika snedvridande minneseffekter för respondenten såsom glömska och teleskopering (lägga avlägsna händelser närmare i tiden) är det viktigt att ha en så kort observationstid som möjligt. I Monitormätningarna avser därför frågorna om anskaffning och konsumtion de senaste 30 dagarna.
3. Mätning på aggregerad nivå. Resultaten från den del som avser anskaffning gäller konsumtionens omfattning och utveckling på aggregerad, nationell nivå, och inte konsumtionen på individnivå eftersom det inte är givet att den som köper tobaken är den som också förbrukar den.
4. Uppräkning av självrapporterade uppgifter. De oregistrerade mängderna tobak som fångas in av mätningarna är av olika skäl lägre än de faktiska nivåerna. I syfte att korrigera för detta görs vissa uppräkningsberäkningar av de beräknade delmängderna vad gäller cigaretter. Då underrapporteringen av snus är betydligt mindre görs ingen motsvarande uppräkning för självrapporterad anskaffning av snus (se närmare nedan). De uppräkningsberäkningar som görs avseende cigaretter baseras på skillnaden mellan uppgifter om registrerad beskattad försäljning av cigaretter i Sverige och självrapporterade köp av registrerade cigaretter. Utifrån denna skillnad beräknas en kvot som ligger till grund för uppräkning av de självrapporterade mängderna resandeförda cigaretter och köp av smugglade cigaretter. Uppgifterna om den registrerade försäljningen utgår från Skatteverkets årliga nettoskatteintäkter för cigaretter vilken redovisas i Finansdepartementets beräkningskonventioner. Summan för intäkterna divideras med punktskatten per cigarett.

Mätprocedur och urvalsmetod

I samband med att CAN övertog Monitorundersökningen 2013 genomfördes vissa ändringar i urvalsförfarandet, i enkätfrågorna och i intervjuarstaben. Det är fortfarande

Ipsos (tidigare Synovate och TEMO) som genomför frågeundersökningarna, men en ny intervjuarstab används sedan halvårsskiftet 2013. Numera används telefonintervjuföretaget Norstat.

Urvalet av personer till frågeundersökningen är sedan 2013 individbaserat och både fasta telefonnummer och mobilnummer används. Urvalet sker ur PAR-konsument, som är en databas med samtliga, för undersökningar, tillgängliga telefonabonnenter med fasta eller mobila abonnemang. Endast de respondenter som kan genomföra en intervju på svenska ingår i undersökningen.

Först genomförs ett större slumpmässigt urval ur själva PAR-registret. Därefter genomförs veckovisa urval ur detta huvudurval. Varje veckourval bearbetas under en fyraveckors-period, vilket också innebär att sökperioden för att nå en individ uppgår till fyra veckor. Ett nytt veckourval tillkommer således varje vecka, vilket innebär att fyra veckourval bearbetas parallellt. Antalet uppringningsförsök uppgår till maximalt 30 under en fyraveckorsperiod, men i praktiken görs ungefär 20 försök hos dem som inte nås under perioden. Antalet uppringningsförsök är störst under den första veckan för att successivt minska under de kommande veckorna. Efter att man försökt nå en respondent vid 12 tillfällen på den fasta telefonen, byter man till den mobila och vice versa. Detta byte gäller av naturliga skäl endast de som har både fast och mobilt abonnemang.

Intervjuprocessen pågår alltså kontinuerligt och intervjuer genomförs under alla veckodagar. Totalt genomförs ungefär 350 intervjuer per vecka, vilket motsvarar drygt 18 000 per år. Åldersintervallet för intervjupersonerna i urvalet är 17–84 år. Den genomsnittliga intervjutiden uppgår till ungefär sju minuter.

Undersökningens bortfall och viktning

Bortfallet i frågeundersökningarna har ökat successivt under perioden, vilket har varit en generell utveckling för den här typen av frågeundersökningar. Under studiens första år, fram till 2004, uppgick bortfallet till ungefär 40 procent. Därefter steg det till 50 procent under åren 2007–2008 för att öka till 75 procent under 2017. Framförallt är det andelen unga vuxna som minskat i deltagandet, medan de äldres representativitet varit mer intakt. De äldre har till och med blivit överrepresenterade i förhållande till deras andel av befolkningen. Viktning av de intervjuade personernas svar i datamaterialet är ett sätt att korrigera för en sådan skevhet i representativitet. En annan åtgärd är att tillämpa det uppräkningsförfarande som presenteras nedan och som bygger på hur väl det faktiska urvalets cigarettanskaffning täcker in den registrerade försäljningen.

De som deltar i undersökningen viktas med hänsyn till variablerna: kön, ålder och region (H-region). H-regioner mäter invånartäthet i kommunerna, från storstad till glesbygd. Vid skapandet av denna viktvariabel används en så kallad viktmatrix, där ålder är indelad i fem kategorier, variabeln H-region i tre kategorier och kön i två kategorier.

Det är dock viktigt att poängtera att antalet intervjuade personer alltid har uppgått till ungefär 1 500 varje månad. Det som definieras som bortfall i undersökningen är gruppen av personer som av olika skäl inte gått att nå för intervju eller velat ingå i undersökningen. Denna grupp har dock ersatts av andra personer ur urvalet som intervjuats.

Registrerad försäljning av cigaretter och snus

Den i Sverige registrerade försäljningen av cigaretter och snus består av legal (beskattad) försäljning i butiker och kiosker. Uppgifterna redovisas i Finansdepartementets årliga rapport Beräkningskonventioner (Finansdepartementet, 2018).

Finansdepartementets uppgifter revideras fortlöpande och de mest aktuella siffrorna är alltid preliminära såsom t.ex. 2017 års uppgifter i den senaste rapporten. Även äldre uppgifter kan korrigeras i efterhand och vissa revideringar har därför gjorts i denna rapport jämfört med de siffror som presenterades i tidigare rapporter.

Statistiken kring den registrerade försäljningen som redovisas i beräkningskonventionerna utgår från Skatteverkets data om punktskatteintäkter från tobaksförsäljningen och inkluderar hela den registrerade tobaksmarknaden.

I föreliggande rapport redovisas den registrerade cigarettförsäljningen i antal cigaretter där Skatteverkets årliga nettoskatteintäkter divideras med punktskatten per cigarett. De registrerade uppgifterna om snusförsäljningen redovisas däremot i antal kg (eftersom snusskatten baseras på vikt). För att slå samman den registrerade försäljningen med självrapporterade uppgifter om köp av oregistrerat snus har vi därför även skattat den registrerade försäljningen i termer av antal dosor.

Det finns inga officiella uppgifter om hur mycket en snusdosa väger i genomsnitt. Enligt de uppgifter som tidigare funnits tillgängliga antogs den genomsnittliga vikten ha sjunkit från ca 35 gram 2003 till 27 gram 2016. Detta baserades på antagandet att en dosa portionssnus i genomsnitt väger 22,5 gram och en dosa lössnus 45 gram och att marknadsandelen för portionssnus har ökat från ca 50 procent 2003 till drygt 80 procent 2016. Utifrån nya uppgifter tror vi att den genomsnittliga vikten för en dosa portionssnus kan ha sjunkit under senare år genom framväxten av nya mindre storlekar på portionssnuset som väger mindre, s.k. mini, slim och superslim portioner. Exakt hur detta har slagit på genomsnittsvikten för en dosa portionssnus vet vi inte men i föreliggande rapport har vi antagit en succesiv minskning från 22,9 till 18 gram mellan 2003 och 2017.

Oregistrerade delmängder cigaretter

Resandeförsel och smuggling

Det är viktigt att skilja på tobak som förs in i landet i samband med resor, så kallad resandeförsel och tobak som smugglas in i landet i syfte att säljas vidare. Den avgörande skillnaden är om införseln sker i kommersiellt syfte eller inte, det vill säga om den införda tobaken förs in i landet för eget bruk eller för att säljas vidare på den illegala marknaden i syfte att tjäna pengar på hanteringen (SFS 2000:1225, Lag om straff för smuggling).

I Monitormätningarna beräknas mängden resandeförd tobak med hjälp av frågor om hur många cigaretter och snusdosor resenärer tagit med sig vid inresor till Sverige.

De som uppger att de rest in till Sverige från utlandet under de senaste 30 dagarna får uppge hur många gånger de har rest in i landet och om de förde med sig några cigaretter/snusdosor vid den senaste inresan. Antalet cigaretter/snusdosor man tog med sig vid den senaste resan multipliceras med antalet resor man gjort under samma tidsperiod.

Anskaffningen av till Sverige smugglade cigaretter mäts med frågor om respondenten, någon gång under de senaste 30 dagarna, köpt cigaretter som någon eller några personer fört in i landet i syfte att sälja vidare för att tjäna pengar. Om så är fallet ställs ytterligare frågor om antalet gånger man köpt smugglade cigaretter och vilka mängder det rörde sig om den senaste gången. Det finns alltså inte någon avsikt att i den här undersökningen mäta omfattningen av personer som själva smugglat in tobak. Frågorna avser istället fånga in hur stor omfattning köp av insmugglade cigaretter som förekommer.

Till Sverige är införseln av cigaretter och snus i praktiken fri så länge de införda mängderna är för privat bruk. För att i Monitormätningarna skilja på resandeförsel och smuggling av cigaretter behövs dock en övre gräns för hur mycket tobak som kan definieras som ”för privat bruk”. Det finns inte någon självklar sådan gräns. De av EU angivna indikativa nivåerna uppgår till 800 cigaretter (4 limpor) (Rådets direktiv 92/12/EEG). Men denna nivå kan överskridas om införseln är för privat bruk, vilket innebär att denna nivå inte är lämplig för att skilja på resandeförsel och smuggling. På grund av detta används istället en högre nivå på 2 000 cigaretter. Inte heller för snus finns någon mängdbegränsning för hur mycket en person kan föra in i landet för eget bruk. Det finns dock ett maximalt ekonomiskt värde som inte får överstigas utan att tull och skatt måste betalas. Det ekonomiska gränsvärdet ligger på 4 300 kr (ca 15–20 stockar eller omkring 200 dosor) för den som reser med kommersiell flyg- eller färjetrafik samt på 3 000 kr för övriga resande. För beräkningarna av mängden införd snus har därför en motsvarande övre gräns satts till 200 dosor per person och resa. Ingen respondent i Monitormätningen har dock varit i närheten av att rapportera införsel av så många dosor.

Även när det gäller köp av smugglade cigaretter används i undersökningen gränser för hur många cigaretter en person kan köpa under en 30-dagarsperiod. Anledningen till detta är att det kan finnas ett eller flera grossistled i hanteringen, men frågorna i undersökningen avser endast de cigaretter som köpts för eget bruk. Dessa gränser är desamma som för resandeförseln.

Extremvärden

Det kan av olika skäl förekomma extremvärden i datamaterialet. Det kan bland annat bero på att de intervjuade personerna har uppgivit felaktiga uppgifter eller på manuella felkodningar av intervjuaren. Det är av stor vikt att korrigera för dessa extremvärden eftersom de beräknade volymerna anskaffad tobak annars kan bli missvisande. Ett exempel på detta är orimliga uppgifter om antal resor eller antal köp under de senaste 30 dagarna. I Monitorundersökningen används därför ett tak på max 20 resor, 20 köp av smugglad tobak och 30 köp av tobak inom den legala försäljningen i Sverige. I praktiken har dock ytterst få korrigeringar gjorts av denna anledning.

Uppräkning av självrapporterade oregistrerade delmängder

Täckningsgrader

Som redan nämnts kan man på goda grunder anta att svaren på intervjufrågor om köp och konsumtion av tobak i en undersökning riktad till den allmänna befolkningen inte fångar upp de verkliga köpta och konsumerade nivåerna. Denna underrapportering har två

huvudsakliga källor – dels att intervjupersonerna faktiskt inte kommer ihåg korrekt eller vill framstå som mer hälsosamma och dels att de som använder och köper cigaretter är överrepresenterade i bortfallet. Ett exempel på den senare effekten är en aktuell studie om bl.a. rökning, där dagligrökare och personer med tobaksrelaterad beroendeproblematik var underrepresenterade i en uppföljning (Sundin m.fl., 2015).

För att få ett mått på denna underskattning med avseende på anskaffning av cigaretter, ingår det i Monitorundersökningen sedan april 2012 frågor om de intervjuade personernas köp av cigaretter genom legala försäljningskanaler i Sverige. Frågorna avser cigaretter som sålts till ett pris som överstiger 43 kronor för ett paket eftersom det antas vara omöjligt för tobakshandlare att sälja cigarettpaket till lägre pris samtidigt som tobaksskatt och moms betalas fullt ut. Dessa självrapporterade uppgifter om antal köpta beskattade cigaretter räknas därefter om för att gälla hela populationen och jämförs avslutningsvis med de officiella mängderna försålda cigaretter i den av Finansdepartementet utgivna Beräkningskonventionen (Finansdepartementet, 2017). Se Leifman och Trolldal 2014a och 2014b för motsvarande resonemang för alkoholanskaffningen.

Den andel som de intervjuade personernas uppgivna köp av tobak, genom legala försäljningskanaler, utgör av den faktiska registrerade försäljningen brukar kallas *täckningsgrad*. Täckningsgraden anger i det här fallet det självrapporterade antalet köpta cigaretter i procent av de faktiska sålda mängderna enligt Beräkningskonventionen.

Idén bakom uppräkningsgraden är att den täckningsgrad som uppmätts för de självrapporterade köpen av registrerade cigaretter kan användas som utgångspunkt för att korrigera nivåerna för självrapporterade köp av oregistrerade cigaretter, det vill säga för resandeförsel och smuggling. Utifrån täckningsgraden tas den så kallade uppräkningsfaktorn fram – alltså den faktor som de rapporterade uppgifterna kan multipliceras med för att korrigera för underrapporteringen. Uppräkningsfaktorn för 2012 och 2013 är baserad på täckningsgraden för 2012 respektive 2013 medan uppräkningsfaktorn för åren 2014–2017 baseras på den genomsnittliga täckningsgraden för den perioden. Anledningen till denna uppdelning är att täckningsgraden visade sig vara högre med det nya sättet att fråga som introducerades i juli 2013. I tabell H redovisas täckningsgraderna för varje år samt genomsnittet för 2014–2017.

Tabell H. Självrapporterade köp av registrerade cigaretter (beskattade och sålda i Sverige), faktisk registrerad försäljning av cigaretter, täckningsgrad och skattad uppräkningsfaktor. Data för 2012–2016.

	Självrapporterat antal köpta cigaretter (milj.)	Antal registrerade försålda cigaretter (milj.) ^{a)}	Täckningsgrad (%)	Uppräkningsfaktor
2012	2 428	4 800	51	2,0
2013 ^{b)}	2 565	4 649	55	1,8
2014	3 161	5 244	60	1,7
2015	3 333	4 995	67	1,6
2016	2 909	4 924	59	1,6
2017	2 876	4 890	59	1,6
Totalt 2014–2017	12 279	20 053	61	1,6

a) Källa: Beräkningskonventionen (2017). Exklusive försäljning till normmän.

b) Nya mer detaljerade frågor börjar ställas i augusti vilka tycks ge något högre svar.

Av tabellen framgår att de självrapporterade cigarettköpen i genomsnitt motsvarade ca 51 procent av den faktiska försäljningen 2012 och den beräknade uppräkningsfaktorn blev därför 2 ($1/0,51$). Motsvarande täckningsgrad för 2013 var 0,55 och en uppräknings-faktor 1,8. (Det är således det inverterade värdet av täckningsgraden som används som uppräkningsfaktor). För att löpande anpassa uppräkningsfaktorn till eventuella förändringar i undersökningens täckning av tobaksköp och samtidigt ha en stabilitet i korrigeringarna revideras uppräkningsfaktorn löpande med 3-års glidande medelvärden. Under senare år ligger täckningen stabilt på ca 60 procent vilket innebär en uppräkningskvot på 1,6.

Då motsvarande frågor om anskaffning av registrerat snus saknas i Monitormätningarna var det inte möjligt att beräkna motsvarande uppräkningsfaktor för snus. I den del av undersökningen som istället handlar om respondenternas egen *användning* av tobak får de respondenter som svarat att de snusar dagligen däremot frågan om hur många snusdosor de i genomsnitt förbrukat i veckan. Utifrån beräkningar av den självrapporterade snus-konsumtionen – alltså den mängd snus som dagligsnusarna uppgett att de *använt* går det emellertid att konstatera att den självrapporterade snusförbrukningen har en betydligt högre täckningsgrad av den totala snuskonsumtionen (utifrån anskaffning) under den studerade perioden (ca 80 %) än vad som gäller för den självrapporterade cigarett-förbrukningen (ca 40–50 %). Detta trots att det bara är dagligsnusarna (och inte de sporadiska snusarna) som tillfrågats om mängden dosor de snusar. Bedömningen är därför att en uppräkningsfaktor av självrapporterade köp av snus inte är lika motiverad.

Självrapporterad användning av tobak

Resultaten från avsnittet *Självrapporterade uppgifter om cigarett- och snusanvändning* baseras på frågor om respondenterna rökt respektive snusat under de senaste 30 dagarna. De respondenter som svarat att de rökt minst en cigarett respektive använt snus de senaste 30 dagarna, får frågan om de rökt cigaretter/använt snus dagligen. De som svarat *ja* på också denna fråga klassificeras som dagligrökare respektive dagligsnusare, medan de som svarat *nej* klassificerats som sporadiska rökare/snusare (eftersom de svarat att de rökt/snusat de senaste 30 dagarna).

Bastalen för beräkningarna av självrapporterad användning utgörs av respektive frågas samtliga respondenter under det aktuella året. Undantaget för detta är åren 2003, 2004 gällande rökning samt åren 2009, 2010 och 2013 (gällande både rökning och snusning). Dessa år har frågorna inte ställts alla månader. Värdena för dessa år har därför skattats med hjälp av värden för motsvarande månader året före och året efter och årsgenomsnittet för de månader frågorna ställts under det aktuella året.

Andelen som använt tobak de senaste 30 dagarna varierar något från månad till månad⁷ I rapporten redovisas den genomsnittliga andelen användare per år.

Efter att frågan om daglig rökning ställts får de respondenter som svarat ja på denna fråga, frågan om hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per dag de senaste 30 dagarna. Detta medan de sporadiska rökarna istället får frågan om hur många cigaretter de i genomsnitt rökt per vecka. Gällande snusning var det fram t.o.m. år 2015 enbart de respondenter som

⁷ Såväl andelen dagliga som sporadiska rökare och snusare varierar med 2–3 procentenheter mellan olika månader de flesta år. Möjligen tenderar något fler sporadiska rökare och snusare uppmätas under sommarmånaderna, tidig höst och december, men även detta varierar mellan olika år.

svarat att de snusat dagligen som fick följdfrågan om hur mycket snus de förbrukat. Och till skillnad från rökarna är det istället för dagskonsumtion av cigaretter, snusarnas vecko-konsumtion av förpackningar – det vill säga antal snusdosor i veckan – som kartläggs. Från och med april år 2015 får också de respondenter som klassificerats som sporadiska snusare frågan om antalet dosor de konsumerar och även för dem avser frågan veckokonsumtion. För månaderna jan-mars år 2015 har värden inputerats från motsvarande månader 2016. Uppgiften är ett årsmedelvärde.

Då uppgifterna om användning av cigaretter respektive snus omräknats till genomsnittskonsumtion i befolkningen har rökarnas/snusarnas självrapporterade konsumtion av cigaretter/dosor dividerats med antalet respondenter i urvalet. Detta är ett annat förfarande än i tidigare rapporter som CAN publicerat gällande tobaksförbrukningen utifrån Monitormätningarna, då uppgifterna istället dividerats med antalet personer i befolkningen utifrån SCB:s befolkningsstatistik. Det nya förfarandet har använts för att ta hänsyn till de viktningar och olika stora bortfall som förekommer i olika åldersgrupper i Monitordatat.

Som ovan nämnt kan det av olika skäl förekomma felaktiga extremvärden i datamaterialet. För att minska risken för att sådana felaktigheter ska snedvrida materialet har höga extremvärden trunkerats ner. De respondenter som svarat att de röker mer än 60 cigaretter per dag (dagligrökarna) eller mer än 60 cigaretter per vecka (de sporadiska rökarna) respektive mer än 20 snusdosor i veckan har trunkerats ner. Det maximala värdet på dessa variabler har därför varit: 60 cigaretter per dag/vecka eller 20 snusdosor/vecka. I praktiken har dock ytterst få extremvärden noterats och trunkeringen har inte haft någon nämnvärd betydelse. Hur de självrapporterade uppgifterna om användningen av tobak behandlats beskrivs även i resultatdelen för dessa uppgifter.